

TREBALL FINAL DE GRAU

MEMÒRIA

GRAU EN DRET

CURS 2017-18

EL DRET A UNA ALIMENTACIÓ ADEQUADA

Autor/a: Jana Poch i López

Tutor/a: Laura Salamero i Teixidó

Data: 15 de juny de 2018

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Declaro que sóc l'autor/autora d'aquest treball. El seu contingut és original i totes les fonts utilitzades han estat degudament citades sense incórrer en frau o plagi.

En cas contrari, conec i accepto les mesures disciplinàries o sancionadores que corresponguin d'acord amb la normativa aplicable.

Lleida, a _____

Signatura:

RESUM

El present treball tracta sobre el dret a una alimentació adequada en el dret convencional internacional que té com a objectiu analitzar, especialment, l'art.11 del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals. Particularment, s'exposa la gènesi del dret en qüestió i, d'altra banda, el concepte i contingut d'aquest interpretat des de l'Observació General nº12. En el mateix sentit, es fa referència a les obligacions dels Estats Parts del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals per promoure, protegir i garantir la plena efectivitat progressiva del dret a una alimentació, així com el Protocol Facultatiu del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals per tal d'atendre i estudiar la justiciabilitat d'aquest dret.

PARAULES CLAU

Alimentació adequada

Dret humà

Obligacions

Dignitat humana

Dret justiciable

Progressivitat

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	5
COS DEL TREBALL	
1. Gènesi i marc normatiu	6
1.1. Declaració Universal dels Drets Humans	6
1.2. Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals	7
1.3. Cimera Mundial sobre l'Alimentació	8
1.4. Observació General nº12	10
1.5. Relator Especial sobre el Dret a l'alimentació	11
1.6. Directrius Voluntàries	13
1.7. Declaració Universal sobre l'Eradicació de la Fam i la Malnutrició	14
1.8. Altres instruments	15
1.8.1. Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona	15
1.8.2. Convenció sobre els Drets del Nen	16
1.8.3. Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat	16
2. Concepte i contingut del dret a una alimentació adequada	17
2.1. Concepte del dret a una alimentació adequada.....	17
2.2. El dret a una alimentació adequada, la seguretat alimentària i la sobirania alimentària	18
2.3. Contingut del dret a una alimentació adequada.....	19
2.3.1. Disponibilitat.....	20
2.3.2. Accessibilitat	21
2.3.3. Sostenibilitat.....	22
2.3.4. Adequació.....	23
3. Les obligacions dels Estats Parts del PIDESC	25
3.1. Obligació d'adoptar mesures	26
3.2. Obligació de no discriminació.....	27
3.3. Obligació de proporcionar un mínim bàsic de subsistència	27
3.4. Obligació de respectar	28

3.5. Obligació de protegir	28
3.6. Obligació de complir	29
3.6.1. Obligació de facilitar	29
3.6.2. Obligació de fer efectiu	30
3.7. Obligació d'assistència i cooperació internacional	30
4. La justiciabilitat	32
4.1. Mesures de protecció del dret a una alimentació adequada en el PIDESC prèvies al Protocol Facultatiu	33
4.2. El Protocol Facultatiu del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals	35
4.3. La Cort Internacional de Justícia	37
4.4. El Relator Especial sobre el dret a l'alimentació	37
CONCLUSIONS	39
BIBLIOGRAFIA	41
ANNEXOS	44
1.1. Abreviatures	44
1.2. Extractes del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (en català)	45
1.3. Extractes de l'Observació General nº12 (en castellà)	50
1.4. Extractes del Protocol Facultatiu del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (en castellà)	59

INTRODUCCIÓ

L'objectiu principal d'aquest treball és l'exposició conceptual i l'anàlisi dels principals continguts que planteja el dret a l'alimentació o el dret a una alimentació adequada en el dret convencional internacional, que s'elabora principalment en el marc de les Nacions Unides. En el present treball sempre ens referirem al dret a una alimentació adequada perquè és fonamental recordar que l'alimentació ha de tenir els nutrients adequats per a assegurar a cada individu un correcte desenvolupament integral. Així com garantir l'eficàcia d'altres drets humans vinculats com ara el dret a la salut o el dret a la vida, ja que sense aquests serà impossible gaudir de tots els altres.

A través de l'estudi del dret a una alimentació adequada podem entendre la situació global actual, en el sentit que una de cada tres persones en tot el món pateix malnutrició i 815 milions de persones no han tingut accés a una alimentació adequada en els dos últims anys. Els conflictes armats i el canvi climàtic augmenten la desnutrició, i hi ha afectats 155 milions de nens menors de cinc anys per desnutrició crònica, dels quals 122 milions viuen en països en conflicte i 52 milions sofreixen desnutrició aguda. Per l'altra banda, 641 milions d'adults i 41 milions de nens tenen sobrepès, com a conseqüència dels canvis alimentaris i la crisi econòmica.¹

El treball s'estructura, en termes generals, en quatre parts relacionades les unes amb les altres. La primera part és dedicada a la gènesi i el marc normatiu del dret a una alimentació adequada, del qual l'instrument més important que se n'extreu és el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC). En la segona, concretarem el concepte i el contingut del dret a una alimentació adequada, per entendre en què consisteix i quan s'exerceix. En la tercera, ens atindrem a les principals obligacions que tenen els Estats Parts del PIDESC per donar compliment i efectivitat al dret a una alimentació adequada a través d'accions apropiades. I, en la quarta i última part, ens centrarem en la pròpia justiciabilitat del dret a una alimentació adequada, fent un breu anàlisi de l'evolució que ha sofert i les problemàtiques immerses en el seu reconeixement.

---

¹ FAO, FIDA, OMS, PMA i UNICEF, *L'estat de la seguretat alimentària i la nutrició en el món 2017. Fomentant la resiliència en nom de la pau i la seguretat alimentària*, Roma, FAO.

COS DEL TREBALL

1. Gènesi i marc normatiu

1.1. Declaració Universal dels Drets Humans

La Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH) va ser proclamada i aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides en la Resolució 217 A (III), de 10 de desembre de l'any 1948. Es va establir com a un ideal comú per a tots els pobles i nacions reconeixent varis drets civils, culturals, econòmics, polítics i socials. Va generar un important reconeixement internacional de que tant els drets humans com les llibertats fonamentals són aplicables a tots els individus i en qualsevol indret. És més, ha esdevingut un punt de referència en la història mundial i ha estat un primer pas en la juntura de les idees, convertint-se en un referent ètic internacional.²

Ara bé, en tractar-se d'una declaració, manca de força jurídica vinculant. Això significa que imposa obligacions morals als Estats signataris, però aquests no queden obligats jurídicament a complir les seves disposicions. Podem dir que la DUDH es funda en una relació d'intencions per impulsar la protecció dels drets humans en un sistema internacional. I, té la finalitat de promoure el respecte d'aquests drets i llibertats reconegudes i d'assegurar-ne el reconeixement, així com, l'aplicació efectiva i universal a través de mesures adoptades de forma progressiva, tant de caràcter internacional com nacional.

El dret a una alimentació adequada queda reconegut en el primer paràgraf de l'art.25.1, com a part del dret a un nivell de vida digne, en els següents termes: *«Tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï, per a ell i la seva família, la salut i el benestar; especialment quant a alimentació, vestir, habitatge, assistència mèdica i als serveis socials necessaris; també té dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduitat, vellesa o altra manca de mitjans de subsistència independent de la seva voluntat»*.

---

² Durant les pròximes dècades, la Declaració Universal dels Drets Humans serà cada vegada més el criteri amb el que es jutjaran les societats i s'avaluarà la gestió dels seus governs – Asma Jahangir, Pakistan, 1997, advocada defensora dels drets humans i Relatora especial de les Nacions Unides sobre execucions extrajudicials.

A més a més, cal saber que el dret a una alimentació adequada guarda especial relació amb el principi de la dignitat humana, que es troba recollit en les primeres línies del Preàmbul. Va ser el primer principi dels drets humans i es va convertir en un valor jurídic fonamental, recordant que la persona és un fi en si mateix. En aquest sentit, la filòsofa A. Heller i l'escola de Budapest ho reiteren com a: *«El dret a tenir i a posar en pràctica drets és l'especificació del valor de la dignitat humana»*.³

1.2. Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals

Des de l'aprovació de la DUDH, es va començar a treballar en la formulació i l'adopció de nous tractats internacionals que tinguessin força jurídica vinculant⁴ i que continguessin aquells principis reconeguts l'any 1948. Finalment, el dia 16 de desembre de l'any 1966 l'Assemblea General de les Nacions Unides va aprovar per mitjà de Resolució 2200 A (XXI) els Pactes de Nova York que són, per una banda, el Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics (PIDCP) i, d'altra banda, el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC). Cal dir que, la DUDH i els Pactes de Nova York - PIDESC i PIDCP - conformen la Carta Internacional dels Drets Humans, que és la pedra angular en la protecció dels drets humans dins de les Nacions Unides.

El tractat més important, d'acord al dret en qüestió, és el PIDESC que incorpora aquells drets d'igualtat material que pretenen el gaudi a tota persona d'un nivell de vida adequat i pretenen assolir les necessitats bàsiques dels individus. Va entrar en vigor el 3 de gener de l'any 1976 i, a data d'avui, hi ha 168 Estats que l'han ratificat. Va néixer amb la voluntat de promoure el progrés social i una millora dels estàndards de vida. I, reflecteix el consens mundial que va transcendir sobre els criteris universals de drets humans d'àmbit econòmic, social i cultural.

Consta d'un Preàmbul - que reincideix en el principi de dignitat humana - i de trenta-un articles que queden dividits en cinc parts. La primera part fa referència al dret a la lliure

---

³ Revista de Bioètica i Dret, número 9, gener 2007, pàgina 1 - Article: la dignitat humana, els Drets Humans i els Drets Constitucionals, pàgina 2, punt 2: vinculació al concepte de dignitat humana al de drets humans.

⁴ Els instruments internacionals vinculants imposen obligacions jurídiques als Estats que els han ratificat, que s'obliguen a garantir l'aplicació efectiva de dit acord en l'àmbit nacional. Adopten la forma de tractats, pactes o convencions.

determinació dels pobles. La segona part, genera un règim d'obligacions legalment vinculants als Estats signataris del tractat, anomenats Estats Part, manifestades en el segon precepte del Pacte⁵. Dites obligacions legals obliguen als Estats Parts, d'una banda, a prendre mesures cap a la realització progressiva dels drets reconeguts en ell, i, d'altra banda, a informar periòdicament a les Nacions Unides sobre els progressos assolits. La tercera part recull els drets protegits, en el que el dret a una alimentació adequada queda integrat en el reconeixement del dret a un nivell de vida adequat, recollit en l'art.11.1 – així com el dret fonamental a estar protegit contra la fam – que recull el següent: *«els Estats Part en aquest Pacte reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a si i la seva família, fins i tot alimentació, vestit i habitatge adequats, i a una millora contínua de les condicions d'existència. Els Estats Part han de prendre mesures apropiades per assegurar l'efectivitat d'aquest dret, reconeixent a aquest efecte la importància essencial de la cooperació internacional fundada en el lliure consentiment»*. La quarta part, estableix els mecanismes de control i de garantia per donar compliment als drets reconeguts i la cinquena conté els aspectes generals referents a la firma i la ratificació.

D'aquesta manera, el PIDESC esdevé l'instrument vinculant més important del dret a una alimentació adequada en el marc internacional.

1.3. Cimera Mundial sobre l'Alimentació

El dies 13 a 17 de novembre de l'any 1996 va tenir lloc la Cimera Mundial sobre l'Alimentació, convocada a la Seu de la FAO, a Roma. Es van dur a terme una sèrie de reunions d'un nivell indiscutible i es va constituir com a un fòrum per donar oportunitat de debat sobre algunes de les qüestions més importants mundialment: l'eradicació de la fam i la malnutrició i donar garantia de la seguretat alimentària sostenible per a tota la població. El punt àlgid d'aquest esdeveniment va ser l'aprovació de la Declaració de Roma sobre la Seguretat Alimentària Mundial - formula set compromisos - i el Pla d'Acció de la Cimera Mundial sobre l'Alimentació - exposa els objectius i les mesures pertinents per a posar en pràctica el set compromisos -. Concretament i en relació al dret a una alimentació adequada, es va aconseguir que es reafirmés el dret de tot individu a tenir accés a aliments

---

⁵ Veure apartat 4, les obligacions dels Estat Part del PIDESC, pàg.25.

sans i nutritius, i, d'acord a l'objectiu 7.4 del Pla d'Acció⁶, es va invitar a l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans amb el propòsit de donar millora a la definició dels drets relacionats amb l'alimentació, recollits a l'art.11PIDESC. A més a més, es va arribar a prendre en consideració la possibilitat de formular directrius voluntàries per tal d'assegurar una alimentació per a tots, tot proposant una sèrie de formes per poder realitzar i aplicar de forma correcta aquests drets⁷.

Després de la celebració de la Cimera Mundial de l'Alimentació, es van dur a terme determinats esdeveniments. En concret, l'any 1997 es va elaborar un projecte del Codi de Conducta Internacional sobre el Dret Humà a una Alimentació Adequada per certes Organitzacions no Governamentals (ONG), particularment FIAN, WANAHR i l'Institut Jaques Maritain Internacional - tot i que, a dia d'avui, ha estat assumit per quasi vuit-centes -. La idea de realitzar un codi de conducta sobre el dret en qüestió ja va sorgir per part de les ONG durant la celebració de la pròpia Cimera Mundial de l'Alimentació. Es volia centrar en dos objectius principals, d'una banda, pretenia disminuir les debilitats existents, com ara la falta de descripcions exactes en els conceptes jurídics i les obligacions dels Estat Part; i, d'altra banda, pretenia evitar les llacunes jurídiques referents a les repercussions de l'adopció de polítiques intergovernamentals i els actors privats, com ara les empreses transnacionals.

Altrament, l'Alt Comissionat per als Drets Humans i la FAO van convocar les dues primeres consultes d'experts sobre el dret a una alimentació adequada en el procés de seguiment de la Cimera Mundial sobre l'Alimentació⁸. En tercer lloc el Subcomitè del Comitè Administratiu de Coordinació sobre Nutrició, actualment anomenat Comitè Permanent de Nutrició del Sistema de les Nacions Unides, organitzat per l'Alt Comissionat per als Drets Humans va dur a terme a Ginebra, l'any 1999, un simposi sobre les bases i els

---

⁶ L'objectiu 7.4 del Pla d'Acció estableix el següent: «Aclarir el contingut del dret a una alimentació suficient i el dret fonamental de tota persona a no patir fam, com es declara en el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals, i altres instruments internacionals i regionals pertinents, i prestar especial atenció a l'aplicació i a la realització plena i progressiva d'aquest dret com a mitjà d'aconseguir la seguretat alimentària per a tots».

⁷ Veure pàgina 13.

⁸ Primera consulta, a Ginebra, 1997; segona consulta, a Roma, 1998.

aspectes polítics d'un enfocament de drets humans dels programes i polítiques d'alimentació i nutrició.

1.4. Observació General nº12

L'Observació General nº12 (OG Nº12) sobre el dret a una alimentació adequada va ser aprovada el dia dos de maig de l'any 1999, en el 20º període de sessions, pel Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides (CESCR)⁹, després que aquest hagués acumulat una informació considerable sobre el dret a una alimentació adequada examinant els informes que es presentaven pels Estats Part des de l'any 1979¹⁰. D'aquesta manera, es va atendre a les determinacions de l'objectiu 7.4 del Pla d'Acció de la Cimera Mundial sobre l'Alimentació. Cal remarcar que, l'OGNº12 no és un instrument legalment vinculant, però representa la interpretació oficial del PIDESC, recordant que sí que és vinculant per als Estats Parts. La seva finalitat és precisar les principals qüestions en relació al dret a una alimentació adequada, aclarint així el contingut normatiu mencionat en l'art.11PIDESC.

L'OG Nº12, reitera la relació existent entre la dignitat humana i el dret en qüestió, així com la justícia social, en el sentit que requereix l'adopció de polítiques econòmiques, ambientals i socials adequades, tant a nivell nacional com internacional; polítiques que s'han de basar en l'eradicació de la pobresa i el gaudi dels drets humans per a tots els individus. Així mateix, el cinquè paràgraf aclareix que *«les arrels del problema de la fam i la malnutrició no estan en la falta d'aliment, sinó en la falta d'accés als aliments disponibles per part de grans segments de la població del món, entre altres raons, a causa de la pobresa»*.

A partir d'aquí, el CESCR especifica, en primer lloc, el contingut normatiu de l'art. 11PIDESC - que el detallarem en el següent apartat -. En segon lloc, fa referència a les

---

⁹ El Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals es va establir per Resolució 1985/17, de 28 de maig de 1985, del Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides (ECOSOC) per a dur a terme les funcions de supervisió del PIDESC que s'havien assignat prèviament a l'ECOSOC en la quarta part del Pacte. - Veure apartat cinquè del present treball.

¹⁰ Cada Estat Part ha de presentar informes de forma periòdica que exposin la forma en què s'estan exercint els drets consagrats en el Pacte. Després, el Comitè examina els informes i redacta observacions finals, indicant les preocupacions i recomanacions; Observació General nº1: *“Presentació d'informes pels Estats Parts”*.

obligacions dels Estats Part, que enuncia el segon precepte del PIDESC, i les mesures que cal adoptar - que explicarem en el quart apartat -. En tercer lloc, recull la violació del Pacte per part d'un Estat Part, ja sigui per falta de capacitat o falta de voluntat per complir les seves obligacions. En quart lloc, esmenta que els Estats Part han d'adoptar mitjans adequats per aplicar el dret a una alimentació adequada en el pla nacional; això, exigeix que cada Estat Part aprovi, a través d'un marge d'elecció, una estratègia nacional que garanteixi la seguretat alimentària i de nutrició per a tots els individus.¹¹ En cinquè lloc, especifica la vigilància que han d'adoptar els Estats Part per tal de controlar els progressos tendents a la realització del dret a una alimentació adequada. En sisè lloc, recull que tota víctima d'una violació del dret en qüestió ha de tenir accés a recursos judicials adequats o d'altres recursos que siguin apropiats, tant a nivell nacional com internacional - en el cinquè apartat farem referència a la justiciabilitat a nivell internacional -. I en últim lloc, fa referència a les obligacions internacionals per part dels Estats Parts, a la cooperació en casos d'assistència humanitària i l'especial funció que desenvolupen els organismes de les Nacions Unides i altres organitzacions internacionals.

1.5. Relator Especial sobre el Dret a l'alimentació

Un Relator Especial és un expert independent designat pel Consell de Drets Humans¹² per a examinar i informar sobre la situació d'un país o un tema específic dels drets humans. És una posició honorària i l'expert no és un personal de les Nacions Unides ni pagat pel seu treball. Des de l'any 1979, l'ONU ha creat mecanismes especials per examinar situacions o qüestions concretes en els països, des d'una perspectiva dels drets humans. La Comissió de Drets Humans de les Nacions Unides, substituïda pel CDH el juny de 2006, ha encomanat als experts l'examen de qüestions específiques de drets humans. A aquests experts se'ls coneix com a mecanismes o mandats de drets humans de les Nacions Unides.

---

¹¹ A més a més, fa considerar als Estats la possibilitat d'adoptar una llei marco com a instrument bàsic d'aplicació de l'estratègia nacional per al dret a una alimentació adequada. En el que, en la llei, hi han de figurar disposicions sobre el fi pretès, els objectius que s'han d'assolir i el marc temporal que es fixarà per a complir-los. - paràgraf 29, OG N°12.

¹² Òrgan subsidiari de l'Assemblea General de Nacions Unides creat l'any 2006 per Resolució 60/251 com a successor de l'antiga Comissió de Drets Humans; està format per quaranta-set Estats escollits per l'Assemblea General per un mandat de tres anys i és responsable de promoure el respecte universal. de tots els drets humans i en particular de posar en pràctica els procediments extra convencionals de control. - Diccionari de l'espanyol jurídic.

El Relator Especial sobre el dret a l'alimentació es va establir a Ginebra el 17 d'abril de l'any 2000 per la Resolució 2000/10 de la Comissió de Drets Humans de l'ONU¹³. Ara bé, el CDH va substituir a la Comissió el juny de 2006 i el mandat va ser confirmat i prorrogat per la resolució 6/2 del 27 de setembre de l'any 2007. La idea central és que s'adopta un enfocament integrat i coordinat en la promoció i protecció del dret a una alimentació adequada i es confia en el nomenament d'un mandat d'un període de tres anys, per tal que aquest relator promogui la realització del dret en qüestió i adopti mesures a nivell nacional, regional i internacional. Concretament, ha de:

- presentar al CDH i a l'Assemblea General informes anuals sobre les activitats i estudis realitzats en relació amb l'aplicació del mandat;
- supervisar la situació del dret a l'alimentació en tot el món, identificant les tendències generals relacionades amb el dret a l'alimentació i realitzant visites als països amb el propòsit d'obtenir informació directa sobre la situació relativa la dret a l'alimentació en un país concret;
- comunicar-se amb els Estats i altres parts interessades respecte a casos de violacions del dret a l'alimentació i altres qüestions relacionades amb el seu mandat;
- promoure la plena realització del dret a l'alimentació a través del diàleg amb agents pertinents mitjançant la participació en seminaris, conferències i reunions d'experts.

El 4 de setembre de l'any 2000, el President de la Comissió va designar al Sr. Jean Ziegler com a primer Relator Especial sobre el dret a l'alimentació, sent substituït el 26 de març de 2008 quan el CDH va aprovar la proposta de nombrar com a Relator Especial sobre el dret a l'alimentació al Sr. Olivier De Schutter, sent aquest substituït el maig de l'any 2014 per l'actual Relatora Especial, la Sra. Hilal Elver.

---

¹³ Aprovada pel 56º període de sessions.

1.6. Directrius Voluntàries¹⁴

El 27 de novembre de l'any 2004 es van aprovar les Directrius Voluntàries sobre el Dret a l'Alimentació, a la seu de la FAO, a Roma¹⁵. Representen el primer intent dels governs d'interpretar un dret econòmic, social i cultural i de recomanar mesures que s'hagin d'adoptar per a la seva realització. Tenen com a objectiu donar recolzament - proporcionar orientació pràctica - als Estats per assolir la realització progressiva del dret a una alimentació adequada en el context de la seguretat alimentària nacional. Ofereixen una visió reflexiva de les accions que s'han de dur a terme; i, tot i no ser legalment vinculants, s'han convertit en un instrument orientatiu addicional realment important per a la lluita contra la fam i la pobresa. També, representen un pas cap a la integració dels drets humans en la labor dels organismes que s'ocupen de l'alimentació i l'agricultura. I, es dirigeixen a tots els Estats, Parts i no parts del PIDESC, i els hi recorda que han de complir amb les seves obligacions i han de vetllar per a que es concedeixi a tota persona igual protecció jurídica amb les degudes garanties processals en els procediments corresponents.

Les Directrius Voluntàries recorden que els aliments no s'han d'utilitzar com a instrument de pressió política i econòmica. Tot al contrari, els Estats han de promoure la democràcia, el desenvolupament sostenible, la bona gestió d'assumptes públics¹⁶, la transparència governativa, l'obligació de rendir comptes i els processos d'adopció de decisions en l'aplicació de les polítiques. La formulació de les polítiques ha de crear un entorn propici per a que la població es pugui alimentar a si mateixa amb dignitat i xarxes de seguretat que cobreixin als individus que no estiguin en condicions de fer-ho.

---

¹⁴ El juny de l'any 2002 va tenir lloc la declaració de la CMA: cinc anys després, on es reafirma la importància de reforçar el respecte de tots els drets humans i llibertats fonamentals. Tot invitant al Consell de la FAO a que estableixi un "Grup de Treball Intergovernamental", amb el fi d'elaborar un conjunt de directrius voluntàries per recolzar els esforços dels Estats Membres encaminats a assolir la realització progressiva del dret a una alimentació adequada en el context de la seguretat alimentària nacional. [El GTIG es crea el novembre de 2002 i es reforcen les relacions de treball, en particular amb l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans i Relator Especial sobre el dret a l'alimentació].

¹⁵ Aprovada pel 127º període de sessions del Consell de la FAO.

¹⁶ La bona gestió d'assumptes públics esdevé essencial per a assolir un creixement econòmic sostingut, un desenvolupament sostenible i l'eradicació de la pobresa i la fam. També, per a la realització de tots els drets humans, en concret la progressivitat del dret en qüestió. - paràgraf 1.3, Directriu 1: «*Democràcia, bona gestió pública, drets humans i l'estat de dret*».

Igualment, promouen que els Estats adoptin una estratègia nacional de seguretat alimentària i nacional (SAN) a través dels principis esmentats en el paràgraf anterior, així com la dignitat humana i l'empoderament. D'aquesta manera, es dona participació a les parts interessades en les fases del procés d'elaboració de l'estratègia, tot reforçant la legitimitat política i garantint que les àrees més crítiques d'intervenció puguin ser identificades. De la mateixa manera, es poden utilitzar per a reforçar i millorar els marcs de desenvolupament existents en cada Estat Part, posant així els drets de les persones en el centre de desenvolupament de forma més resolta.

Queda un llarg camí per a construir sistemes alimentaris sostenibles i justos¹⁷ i per a garantir el dret en qüestió a un número important d'individus arreu del món. De fet, com a contrapartida, el sector privat corporatiu augmenta considerablement la influència en els sistemes alimentaris i els espais de polítiques, també arreu del món. Així mateix, tant els agronegocis com els inversors financers estan assolint un major control dels recursos naturals que els permet aplegar les terres per convertir-les a monocultius a gran escala; com a conseqüència, es debilita la sobirania dels productors d'aliments i els petits productors queden desplaçats.

1.7. Declaració Universal sobre l'Eradicació de la Fam i la Malnutrició

La Declaració Universal sobre l'Eradicació de la Fam i la Malnutrició deriva de la primera Conferència Mundial de l'Alimentació¹⁸ que es va celebrar el novembre de l'any 1974 a Roma amb la finalitat d'elaborar mitjans que permetessin a la comunitat internacional actuar de forma concreta per resoldre el problema alimentari mundial, en el marc més ampli del desenvolupament i de la cooperació econòmica internacional.

La Declaració va ser aprovada el 16 de novembre proclamant que *«tots els homes, dones i nens tenen el dret inalienable a no passar fam i malnutrició, a fi de poder-se desenvolupar plenament i conservar les seves facultats físiques i mentals»*. A més, és objectiu comú de

---

¹⁷ Les crisis alimentàries des dels anys 2007 i 2008 van generar conseqüències de l'escassetat de governança global dels sistemes alimentaris i van cristal·litzar la necessitat d'enfocaments a llarg termini, justos i sostenibles en la governança del sistema alimentari. - «10 anys de les directrius del Dret a una Alimentació Adequada: avançaments, obstacles i el camí a seguir», pàgina 12, tercer paràgraf.

¹⁸ Convocada per l'Assemblea General en la seva resolució 3180 (XXVIII) de 17 de desembre de 1973; i que va fer seva l'Assemblea General en la seva resolució 3348 (XXIX) de 17 de desembre de 1974.

tots els països que integren la comunitat internacional, en especial dels països desenvolupats i altres que es troben en condicions de prestar ajuda. La Declaració explícita que els governs tenen la responsabilitat de col·laborar per poder aconseguir una major producció alimentària i una distribució més equitativa i eficaç dels aliments entre els països i entre ells. Finalment, recalca que és vital actuar amb urgència i constància demanant a tots els pobles que expressin, individualment i per mitjà dels seus governs i ONG, la seva voluntat de cooperar per posar fi a l'antiquíssim flagel de la fam.

1.8. Altres instruments

1.8.1. Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona

Es va aprovar per l'Assemblea General de les Nacions Unides en la seva resolució 34/180 de 18 de desembre de l'any 1979 i va entrar en vigor el 3 de setembre de l'any 1981. El primer instrument que pren com a base és la Carta de les Nacions Unides, en el sentit de reafirmar la fe en els drets humans fonamentals, la dignitat i la igualtat de drets entre homes i dones. També, pren com a base la DUDH i els Pactes de Nova York. Aquests últims, els pren en el sentit que els Estats Part tenen l'obligació de garantir a homes i dones la igualtat en el gaudi de tots els drets econòmics, socials, culturals, civils i polítics.

En quant al dret a una alimentació adequada cal destacar els arts. 12 i 14 – Part III –. El primer d'ells, es refereix a que *«els Estats Parts adoptaran totes les mesures apropiades per a eliminar la discriminació contra la dona en l'esfera de l'atenció mèdica a fi d'assegurar, en condicions d'igualtat entre homes i dones, l'accés a serveis d'atenció mèdica, inclús els que es refereixen a la planificació de la família»*. El segon apartat recull que *«sense perjudici del que s'ha disposat en el primer paràgraf, els Estats Parts hauran de garantir a la dona serveis apropiats en relació amb l'embaràs, el part i el període posterior al part, proporcionant serveis gratuïts quan fos necessari i li asseguraran una nutrició adequada durant l'embaràs i la lactància»*. El segon, l'art.14.2, regula que *«els Estats parts adoptaran totes les mesures apropiades per a eliminar la discriminació contra la dona en les zones rurals amb el fi d'assegurar, en condicions d'igualtat entre*

homes i dones, la seva participació en el desenvolupament rural i els seus beneficis, i en particular li asseguraran el dret a (...) gaudir de condicions de vida adequades, particularment en les esferes d'habitatge, serveis sanitaris, electricitat i proveïment d'aigua, transport i comunicacions – apartat h –».

1.8.2. Convenció sobre els Drets del Nen

Es va aprovar per l'Assemblea General de les Nacions Unides en la seva resolució 44/25 de 20 de novembre l'any 1989 i va entrar en vigor el 2 de setembre de l'any 1990. Ha aconseguit la ratificació quasi universal amb 196 Estats Part.

La disposició específica pel que fa al dret a una alimentació adequada es troba a l'art.27 reconeixent *«el dret de tot nen a un nivell de vida adequat per al seu desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social»*, incloent en cas de necessitat a través de la prestació *«d'assistència material i programes de recolzament, particularment amb respecte a la nutrició»*.

1.8.3. Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat

Es va aprovar per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 13 de desembre de l'any 2006, a la Seu de les Nacions Unides, a Nova York, i va entrar en vigor el 3 de maig de l'any 2008. Es va crear amb el propòsit de promoure, protegir i assegurar el ple gaudi i en condicions d'igualtat de tots els drets humans i llibertats fonamentals per a totes les persones amb discapacitat¹⁹, i promoure el respecte de la seva dignitat inherent.

Fa referència al dret a una alimentació adequada el seu art.28 reconeixent *«el dret de les persones amb discapacitat a un nivell de vida adequat per a elles i les seves famílies, el qual inclou l'alimentació, vestit i habitatge adequats.»*

---

¹⁹ Aquelles que tinguin deficiències físiques, mentals, intel·lectuals o sensorials a llarg termini que, al interactuar amb diverses barreres, poden impedir la seva participació plena i efectiva en la societat, en igualtat de condicions amb els demés.

2. Concepte i contingut del dret a una alimentació adequada

2.1. Concepte del dret a una alimentació adequada

El dret a una alimentació adequada, per ser un dret humà, és universal, indivisible, interdependent i està interrelacionat. Aquestes característiques van ser establertes l'any 1993 a partir de l'aprovació de la Declaració dels Drets Humans de Viena - durant la Conferència Mundial sobre els Drets Humans, acoblant-se, per primera ocasió, els drets civils i polítics amb els drets econòmics, socials i culturals -, en el que l'apartat primer del cinquè paràgraf estableix que: *«tots els drets humans són universals, indivisibles i interdependents, i estan relacionats entre sí. La comunitat internacional ha de tractar els drets humans de forma global i de manera justa i equitativa en peu d'igualtat i donant-los a tots el mateix pes»*.

A partir d'aquí, cal entendre que la universalitat concerneix a que els drets humans no distingeixen sobre aspectes com la jurisdicció sota la que recau a l'individu, el lloc en el qual viu o simplement qui és, sinó que emfasitza que els drets humans esdevenen iguals per a tots els individus. D'altra banda, la indivisibilitat manifesta que no es poden separar els uns dels altres; en canvi, la interdependència reconeix l'impacte que es genera dels drets d'uns sobre els altres. I, la interrelació declara que no es pot considerar l'abast total d'un dret sense haver assolit tots els altres drets humans.

El següent punt a considerar és precisar la definició del dret a una alimentació adequada, remetent-nos al punt sisè de l'OGNº12 que estableix que *«el dret a l'alimentació adequada s'exerceix quan tot home, dona o nen, ja sigui sol o en comú amb altres, té l'accés físic i econòmic, en tot moment, a l'alimentació adequada o a mitjans per a obtenir-la»*. I, també, aclareix que no ha de tenir una interpretació restrictiva que l'assimili a un conjunt de calories, proteïnes i altres elements nutritius, sinó que, a diferència del dret a estar protegit contra la fam²⁰, el dret a una alimentació adequada parteix d'un criteri més elevat que engloba un complet rang d'indispensables característiques – dignitat, diversitat i seguretat – que permeten desenvolupar una vida activa i sana al llarg de tot el cicle vital, és a dir,

---

²⁰ S'acostuma a descriure el dret a estar protegit contra la fam com a la condició mínima per al dret a l'alimentació, OG Nº12, ja que és més imperatiu i immediat assegurar la protecció contra la fam.

comporta la necessitat de constituir un entorn – econòmic, polític i social – que permeti a les persones assolir la seguretat alimentària mitjançant els seus propis recursos.

En aquest sentit, el primer Relator especial del dret a l'alimentació, Jean Ziegler, el 7 de febrer de l'any 2001 va redactar el primer informe anual, en el qual va adjuntar que *«el dret a l'alimentació és el dret a tenir accés, de manera regular, permanent i lliure, sigui directament, sigui mitjançant compra en diner, a una alimentació quantitativament i qualitativament adequada i suficient, que correspongui a les tradicions culturals de la població a que pertany el consumidor i que garanteixi una vida psíquica i física, individual i col·lectiva, lliure d'angoixes, satisfactòria i digna.»*²¹

2.2. El dret a una alimentació adequada, la seguretat alimentària i la sobirania alimentària

Després d'haver definit el concepte del dret en qüestió és cabdal fer esment sobre la seguretat i sobirania alimentàries, ja que tots tres són conceptes diferents i relacionats. En primer lloc farem referència al concepte de seguretat alimentària i en segon lloc a la sobirania alimentària.

Així doncs, el concepte de seguretat alimentària ha sofert una evolució al llarg dels últims anys i es considera com a la condició prèvia de l'exercici ple del dret a una alimentació adequada. La seva definició es va reformular durant la Cimera Mundial de l'Alimentació de l'any 1996 i va establir el següent: *«Existeix seguretat alimentària quan totes les persones tenen en tot moment accés físic i econòmic a suficients aliments innocus i nutritius per a satisfer les seves necessitats alimentàries i les seves preferències en quant als aliments a fi de dur a terme una vida activa i sana.»* Els quatre elements essencials de la seguretat alimentària són la disponibilitat, l'accessibilitat, l'estabilitat i la utilització d'aliments. Per tant, la relació existent entre la seguretat alimentària i el dret a una alimentació adequada és que és precisament aquest dret qui reforça els quatre elements essencials de la seguretat alimentària amb els principis dels drets humans. És a dir, el dret a una alimentació adequada és un concepte de naturalesa jurídica, ja que hi ha uns titulars de

---

²¹ Informe preparat pel Sr. Jean Ziegler, Relator especial sobre el dret a l'alimentació, de conformitat amb la resolució 2000/10 de la Comissió de Drets Humans, primer paràgraf, pàgina 3.

dret i uns altres d'obligacions; en canvi, el concepte de seguretat alimentària no imposa obligacions ni atorga drets, sinó que és un concepte tècnic que es basa en les necessitats de grups vulnerables, a partir de diferents programes i polítiques. Una adopció important per a promoure la seguretat alimentària a través d'un enfocament dels drets humans van ser les Directrius voluntàries.

A més a més, la seguretat alimentària implica paràmetres variables segons l'edat: en el moment del naixement, el lactant necessita 300 calories al dia; entre l'1 i els 2 anys, en necessita 1.000; als cinc anys, en necessita 1.600. I, un adult, per poder renovar de forma quotidiana la seva força vital, necessita entre 2.000 i 2.700 calories, segons la regió en que habita i el treball que executa.²²

D'altra banda, s'entén que la sobirania alimentària és un concepte polític que es basa en les necessitats de petits productors i del seu dret a produir, en el sentit que promou la formulació de polítiques i pràctiques de negociació. Es defineix com a el dret dels governs nacionals a definir la pròpia alimentació i agricultura; a protegir i regular la producció agrícola local i negociar de tal manera que s'aconsegueixin els objectius de desenvolupament sostenible; a restringir la sortida de productes dels seus mercats i a donar a les comunitats locals basades en la pesca la prioritat de manejar l'ús dels recursos aquàtics.

2.3. Contingut del dret a una alimentació adequada

Per a poder exercir el dret a una alimentació adequada de forma idònia calen quatre elements indispensables que són la disponibilitat d'aliments, l'accessibilitat, la sostenibilitat i l'adequació. A continuació, exposarem el contingut teòric d'aquests, però a la vegada, treballarem amb un cas pràctic real que ens facilitarà l'aprenentatge. Aquest tracta sobre la missió que va dur a terme la Sra. Hilal Elver - actual Relatora especial sobre el dret a l'alimentació - a Zàmbia durant la primera quinzena del mes de maig de l'any passat. A partir d'aquí, va redactar un informe que és el que analitzarem, ja que s'hi expressa la situació del país en aquell moment. I, acaba conclouent que la plena efectivitat

---

²² Informe preparat pel Sr. Jean Ziegler, Relator Especial sobre el dret a l'alimentació, de conformitat amb la resolució 2000/10 de la Comissió de Drets Humans, paràgraf n°15.

del dret a una alimentació adequada és un repte que afecta a la major part del país, sobretot pel que fa a les dones i els nens situats a les zones rurals.

2.3.1. Disponibilitat

Cal comprendre que es tracta de la disponibilitat d'aliments en quantitat i qualitat suficients per a satisfer les necessitats alimentàries dels individus, sense substàncies nocives²³ i acceptables per a una cultura determinada²⁴. En efecte, la possibilitat que té cada individu, titular de dret, d'alimentar-se a si mateix i a la seva família directament de la producció de la terra o altres recursos naturals, com ara la pesca o la caça; o, també, a través d'un sistema eficaç de distribució, processament i comercialització que permeti traslladar els aliments des del lloc de producció fins a on sigui necessari, segons la demanda.

Tanmateix, existeixen forces contradictòries a la intenció de fer efectiva aquesta primera condició, les guerres fan quasi impossible assolir la disponibilitat d'aliments, ja que les collites queden abandonades i destrossades - en els països afectats la producció per habitant es desploma -.

A mode d'exemple actual, i de la missió desenvolupada per l'actual Relatora especial sobre el dret a l'alimentació, la major part de l'agricultura de Zàmbia és de secà. Això provoca que hi hagi un canvi significatiu dels patrons de consum, i, per tant, es generi fam en els mesos previs a la collita. L'any passat, degut als efectes del Niño, hi va haver durant almenys quatre mesos una assistència d'emergència que garantia el dret a una alimentació adequada a un milió d'habitants. Tot i així, es considera un país segur degut a la forta producció de blat, en el que més d'un 60% de la despesa pública de l'any 2016 es va destinar a la seva producció i comercialització. A més a més, tenen una estratègia, recolzada per la pròpia Relatora, que té com a intenció diversificar la producció agrícola i

---

²³ Al dir sense «substàncies nocives» es fixen els requisits de la innocuïtat dels aliments i una gamma de mesures de protecció tant per mitjans públics com privats per tal d'evitar la contaminació dels productes alimentaris a causa de l'adulteració o la mala higiene ambiental o la manipulació incorrecta de diferents etapes de la cadena alimentària; procurant, també, la determinació i evitació o destrucció de les toxines que es produeixen de forma natural - OG N°12, paràgraf 10.

²⁴ Ve a dir que cal tenir en compte, dins del que sigui possible, els valors que no estan relacionats amb la nutrició que s'associen als aliments i el consum d'aquests, així com les preocupacions fonamentades dels consumidors sobre la naturalesa dels aliments disponibles - OG N°12, paràgraf 11.

recolzar altres sectors agrícoles. Ara bé, la part no beneficiada en l'actual política agrícola és la dels petits agricultors. Són propensos a la fam i hi ha una pressió constant per a convertir les terres que estan sota el seu control per a l'explotació de l'agricultura a gran escala. Una sèrie de comunitats dels petits agricultors denuncia una falta greu de recolzament governamental en relació als baixos ingressos, l'accés a l'aigua, el sistema de regadiu, l'accés als mercats per a comercialitzar els seus cultius i les altes taxes d'interès sobre els crèdits.

2.3.2. Accessibilitat

Respecte a l'accessibilitat, convé destacar que ha de quedar garantit tant l'accés econòmic com el físic. El primer d'ells, l'aspecte econòmic, pren en consideració que els aliments han de ser assequibles d'acord al pressupost dels individus, sense que quedin compromeses la provisió i la satisfacció d'altres necessitats bàsiques com ara l'educació o la salut; exigeix un conjunt de mitjans de sosteniment de finançament personals o familiars que permetin comprar aliments per a una dieta adequada, ha d'estar a un nivell que satisfaci les necessitats dietètiques de l'individu i de la família durant tot l'any.

El segon d'ells, l'aspecte físic, implica que l'alimentació, adequada i suficient, ha de ser accessible per a tots els individus, a saber grups vulnerables, ètnics i indígenes, bebès, malalts terminals o amb problemes de salut crònics, envellits, presos, habitants de zones remotes, víctimes de desastres naturals i de conflictes armats.

En el cas de Zàmbia, el govern va aprovar la Política Nacional de protecció social a finals de l'any 2014 que es basa en l'assistència social, la seguretat social, els mitjans de vida i empoderament, la protecció i la discapacitat. En el pressupost nacional de l'any passat se li va assignar una xifra relativament baixa, tenint en compte la magnitud de pobresa i marginació que sofreix el país, sent el 4,2% - tot i així, xifra duplicada del pressupost anterior -. Està pendent l'aprovació del projecte de llei de protecció social i s'incita en la continuació i l'augment del finançament d'aquests programes. Gràcies a un Programa de Transferència Social d'Efectiu, que va registrar un augment del 83% en la seva assignació pressupostària, ha augmentat el número d'àpats que les famílies poden menjar per dia. És per això que, el seu seguiment i avaluació continua esdevé imprescindible per a determinar

el seu impacte en la nutrició. L'últim programa que ha iniciat el govern es basa en l'alimentació escolar de collita pròpia, que queda limitat a varis districtes i escoles de les zones rurals, però la Relatora recomana que s'estengui fins a cobrir a tota la població. La necessitat d'aquest programa és tant elevada que a Kaoma esdevé vital per a la ingesta diària d'aliments dels nens. La conclusió principal és que els àpats escolars són essencials per combatre la nutrició i promoure una dieta saludable.

2.3.3. Sostenibilitat

La sostenibilitat comporta que les dues condicions anteriors s'hagin de gestionar de tal manera que es garanteixin a llarg termini, és a dir, a les generacions presents i futures. A més a més, seguint el principi de sostenibilitat, per a que les pràctiques que repercuteixen en els aliments, la terra o els recursos naturals no posin en perill la disponibilitat o accessibilitat dels aliments, els Estats haurien d'adoptar les mesures apropiades i imposar normes al sector privat.

Seguint el nostre exemple i degut al model de desenvolupament adoptat per Zàmbia basat en l'agricultura d'exportació a gran escala, el país ha sofert desforestació. És una situació preocupant ja que cada any queden afectades entre 250.000 i 300.000 hectàrees - s'ha convertit en un dels vint països que emeten més gasos d'efecte hivernacle en el món -.

Atès que els agricultors utilitzen glifosat, la Relatora insta al govern de Zàmbia a seguir l'exemple de molts països desenvolupats en la seva prohibició, ja que es tracta d'un plaguicida altament tòxic que genera efectes nocius a la salut humana, violant no només el dret d'accés a un aliment segur i adequat sinó, també, el dret d'una persona al màxim nivell de salut possible. Ara bé, un dels principals problemes del país és que no consta de sistemes de monitoreig eficaços que controlin l'ús dels pesticides per part dels agronegocis i regulin la pròpia indústria dels plaguicides. D'altra banda, cal esmentar que els organismes genèticament modificats es van prohibir l'any 2007 per la Llei de bioseguretat i la Relatora aprofita l'ocasió per a recordar que els Estats han de participar activament en accions destinades a millorar l'accés i la utilització dels recursos i mitjans de les persones per tal d'assegurar-ne el seu manteniment.

En últim lloc, és necessari esmentar que el propi govern hauria de considerar les pràctiques agroecològiques com a una alternativa important a l'actual model. Així podrien assolir la diversificació, sostenibilitat, protecció de recursos naturals, gestió del canvi climàtic i la protecció de petits agricultors. Actualment, a Kasisi, a la província de Lusaka, ja existeix una granja agroecològica.

2.3.4. Adequació

L'accepció precisa d'adequació ve determinada, en bona mesura, per les condicions climàtiques, culturals, ecològiques, econòmiques, socials i d'altra índole que sigui imperant en el moment. En efecte, l'alimentació ha de ser l'apropiada, o sigui, suficient i nutritiva per a poder satisfer les necessitats alimentàries als individus tenint en compte l'edat, condicions de vida, salut, ocupació o sexe que permetin gaudir d'una dieta apropiada, d'una inclusió de valors que es troben especialment relacionats amb la preparació i el consum dels aliments – frescor, gust, aparença, mode de cocció, palatabilitat – i d'uns correctes patrons d'alimentació. Convé recordar que, l'alimentació disponible ha de ser acceptable per a la cultura del grup al qual pertany cada individu i ha de prescindir dels nivells no permesos de totes aquelles substàncies ponderades com a nocives, com serien les toxines, contaminants derivats dels processos agrícoles i industrials o agents patògens.

En el cas de Zàmbia, és alt el nombre de nens que no tenen accés diari a un menjar nutritiu, especialment els nens de les zones rurals i els barris pobres. La malnutrició és endèmica a la major part de Zàmbia, tant que el 80% dels nens entre 6 i 23 mesos no tenen la necessària diversificació d'aliments. Tot i així, el govern és conscient que els principals micronutrients en deficiència entre els nens són la vitamina A i el ferro. A més a més, recents investigacions *d'Every Child Fed* van trobar que la malnutrició aguda greu al país en qüestió comporta una taxa de mortalitat del 40%, cinc vegades la mitjana global. Per altra banda, el 10% de les dones embarassades té un pes corporal inferior a l'ideal i, per tant, pateixen un dèficit de nutrició materna que afecta al desenvolupament i la supervivència dels nens perquè els nadons neixen amb un pes inferior al normal que com a conseqüència genera més probabilitats de morir abans dels cinc anys.

A diferència de les zones rurals i els barris pobres, un dels principals problemes a les zones urbanes és a causa dels continus canvis en els estils de vida, en el sentit de no tenir una nutrició equilibrada. Aquest sector de la població se situa en risc diverses malalties relacionades amb l'obesitat, ja que segueixen dietes amb un alt contingut de sucre feticat i blat de moro. L'any 2013, l'Estudi Demogràfic i de Salut va observar que el 23% de les dones en edat reproductiva sofrien de sobrepès a nivell nacional i el 35% de totes les dones a les zones urbanes. A nivell nacional, el 6% dels nens tenien sobrepès. El govern ha observat aquesta tendència i pretén adoptar mesures preventives.

Finalment, la Relatora recorda que les polítiques nutricionals han de ser àmplies, s'han de dirigir a totes les formes de malnutrició i han de rebre un adequat finançament.

3. Les obligacions dels Estats Parts del PIDESC

El dret a una alimentació adequada és un dret social i subjectiu que faculta al titular - totes les persones físiques - exigir a l'Estat un acció positiva fàctica. Segons Alexy, el dret a una alimentació adequada, com a dret social fonamental, és un dret a prestacions²⁵. Precisament, i d'acord a la titularitat individual, la prestació del dret a una alimentació adequada es dirigeix a posar remei a una manca de l'individu. Remei provinent d'un rol proactiu per part dels Estats Part, tant en matèria de finançament com de recursos materials. Per tant, per a que es pugui realitzar cal que cada Estat faciliti els mitjans apropiats, és a dir, compleixi amb les obligacions de fer en favor dels individus. També, val a dir que és un dret general positiu que es fonamenta en la dignitat inherent a la persona humana, que queda greument lesionada en cas de violació. És per això que, és fonamental que cada Estat promogui, protegeixi i defensi el dret a una alimentació adequada, així com els altres drets socials, econòmics i culturals.

El principal subjecte obligat per donar compliment al dret a una alimentació adequada és l'Estat, a través d'accions positives fàctiques. Les obligacions dels Estats Part del PIDESC deriven de l'art.2.1PIDESC que estableix que: *«cada Estat part en el present Pacte es compromet a adoptar mesures, individualment o per mitjà de l'assistència i la cooperació internacionals, especialment econòmiques i tècniques, fins al màxim dels seus recursos disponibles per aconseguir progressivament, per tots els mitjans apropiats incloent-hi particularment l'adopció de mesures legislatives, la plena efectivitat dels drets reconeguts en el present Pacte»*.²⁶

S'entén que cada Estat Part té una sèrie d'obligacions jurídiques generals. Són obligacions de comportament i de resultat que es desenvolupen en l'Observació General nº3 - *la índole de les obligacions dels Estats Part* - i en l'Observació General nº12 - *el dret a una alimentació adequada (article 11)* -.

---

²⁵ ROBERT ALEXY, pàgina 482, *Teoria dels Drets Fonamentals*, Centre d'Estudis Constitucionals, Madrid, 1993.

²⁶ La interpretació d'aquest precepte és important per assolir la plena comprensió del Pacte i, a més a més, s'ha de concebre en una relació dinàmica amb totes les demés disposicions del Pacte. - Observació General nº3, paràgraf 1.

Per una banda, hi ha les obligacions de respectar, protegir i realitzar que tenen com a objectiu la plena realització del dret a una alimentació adequada, a partir d'una implementació de caràcter progressiu i gradual que tingui en compte les restriccions derivades dels límits dels recursos de cada Estat Part. Ara bé, no es permeten les mesures regressives²⁷, és a dir, els Estats Part no poden reduir el nivell de protecció ja assolit, ja que equivaldria a una violació del dret a una alimentació adequada - només es permet de forma molt excepcional que es pugui justificar plenament -. D'altra banda, les mesures tendents a complir aquesta plena realització s'han d'adoptar en un termini raonablement breu des de l'entrada en vigor del Pacte per als Estats interessats. L'adopció de dites mesures seria, per tant, d'efecte immediat, així com l'obligació de no discriminació i de proporcionar un mínim bàsic de subsistència que detallarem a continuació.

3.1. Obligació d'adoptar mesures

S'ha al·ludit a ella prèviament i es tracta d'un compromís que en si mateix no queda condicionat ni limitat per cap altra consideració²⁸. Particularment, és l'obligació primordial per poder assolir el ple exercici del dret a una alimentació adequada²⁹. Significa, doncs, l'obligació d'avançar el més ràpid possible per a aconseguir aquest objectiu i certament garantir que tot individu tingui accessibilitat als aliments principals innocus i nutritivament adequats per a protegir-lo contra la fam. És per això que, es poden adoptar mesures administratives, educatives, financeres, legislatives³⁰, judicials o socials, sempre que s'utilitzin el màxim de recursos possibles dels que disposin i garantint, per tant, que aquells recursos que poden ser invertits en aquest objectiu no siguin desviats cap a altres àrees.

---

²⁷ Principi de no regressió.

²⁸ OGNº3, paràgraf 2.

²⁹ OGNº12, paràgraf 14.

³⁰ El Comitè reconeix que en abundants ocasions les mesures legislatives són molt desitjables i en algun poden ser inclús indispensables. Com, per exemple, pot resultar difícil lluitar amb èxit contra la discriminació si es manca d'una base legislativa sòlida per a les mesures necessàries. En esferes com la salut, la protecció dels nens i les mares i l'educació, així com en el que respecta a les qüestions que s'aborden en els arts. 6 a 9, les mesures legislatives poden ser així mateix un element indispensable a molts efectes – OGNº3, paràgraf 3.

Mesures que han de ser deliberades, concretes i orientades el més clarament possible cap a la satisfacció de les obligacions reconegudes en el Pacte.

Com hem dit, la responsabilitat de quines mesures s'han adoptar, o sigui, de quina manera actuar, recau íntegrament en les decisions de cada Estat Part amb el propòsit d'emprar els mitjans més adequats conforme a les circumstàncies amb les que es troba. En altres paraules, se'ls concedeix un cert marge d'apreciació que permet a cada Estat Part tenir en compte les diferències econòmiques, culturals, de desenvolupament, econòmiques, històriques i religioses.

3.2. Obligació de no discriminació

Requereix l'absència de discriminació, pel que els Estats Parts es comprometen a garantir l'exercici del dret a una alimentació adequada, sense cap discriminació per motius de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política o d'altra qualitat pròpia, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició social³¹. Consisteix, sobretot, en salvaguardar la igualtat en el gaudi del dret a una alimentació adequada entre tots els éssers humans. Sigui quin sigui el nivell de recursos, s'ha de vetllar per a que aquests es reparteixin de forma equitativa i per a que els grups específics no siguin discriminats en la seva contra en la distribució de recursos per l'Estat. Afegint que, d'acord al segon paràgraf de l'art.2PIDESC, l'obligació de no discriminar esdevé un deure immediat, i, per tant, no queda sotmès a la limitació de la progressiva efectivitat.

3.3. Obligació de proporcionar un mínim bàsic de subsistència

Cal que la interpretació del PIDESC tingui integrada una obligació mínima que és la que correspon a cada Estat Part d'assegurar la satisfacció del nivell mínim essencial per poder-se alimentar; sinó el Pacte perdria la seva raó de ser. D'altra manera, tot Estat Part que priva d'aliments essencials a un nombre important d'individus no compleix *prima facie* amb les seves obligacions i, per tant, estaria violant el Pacte.³²

---

³¹ Art.2.2PIDESC i OGN°12, paràgraf 18.

³² OGN°12, paràgraf 10.

Per contra, si un Estat Part no compleix atès que manca de recursos suficients, ha de demostrar que ha fet tot el possible per a utilitzar tots els recursos que estaven al seu abast per intentar satisfer, com a qüestió prioritària, dites obligacions bàsiques - obligació que dimana de l'art.2.1PIDESC -. És a dir, l'Estat Part té l'obligació de provar que certament és incapaç de complir amb la present obligació degut a raons que no pot controlar, i, a més a més, ha de demostrar que no ha assolit recolzament internacional per tal de poder garantir dos elements essencials del dret a una alimentació adequada, la disponibilitat i l'accessibilitat.

3.4. Obligació de respectar

Es tracta d'una obligació negativa dels Estats Parts que no requereix molts recursos per a complir-se. En aquest sentit, no poden adoptar cap mesura que tingui com a resultat impedir o privar a una població l'accés a l'alimentació i als mitjans per a obtenir-la, com seria la destrucció de les collites o limitar l'accés dels individus o grups als recursos vegetals o animals necessaris per a assegurar la seva seguretat alimentària. Cal que els Estats tinguin en compte, o sigui, respectin el dret a una alimentació adequada dels individus als quals abasten i procuri que tot individu tingui en tot moment i permanentment l'accés una alimentació adequada i suficient. A causa d'això, l'exercici del poder públic no pot suspendre, llevat d'una completa justificació raonada, cap legislació o política que permeti l'accessibilitat alimentària. Es tracta, doncs, d'una garantia que per ser generadora d'efectivitat immediata obliga als Estats Parts a revisar de forma periòdica tots aquells programes i polítiques que estiguin vinculades a l'alimentació.

3.5. Obligació de protegir

A diferència de l'obligació de respectar, és una obligació positiva, és a dir, requereix que els Estats adoptin mesures positives. Concretament, han d'actuar per evitar que agents no estatals – individus, grups o empreses – interfereixin en la procedència alimentària, i, per tant, violin el dret a una alimentació adequada d'altres éssers humans. N'és un exemple clar la prevenció que ha de fer l'Estat de cara a ens privats que tenen la voluntat de destruir els recursos alimentaris dels individus per tal de dur a terme les seves activitats, com la tala de boscos per a fins de transport o la construcció d'instal·lacions esportives a les terres dels petits camperols. Dita obligació inclou:

- Establir i reforçar les normes de qualitat i seguretat en l'alimentació i prendre mesures legislatives per a protegir als individus, titulars de dret, de la publicitat i promocions d'aliments danyosos per a la salut.
- Garantir que la disponibilitat dels aliments en el mercat sigui segura i nutritiva i oscil·lin preus justos i equitatius.
- Respectar les obligacions jurídiques internacionals al concretar acords amb altres Estats o Organitzacions Internacionals.
- Afermar la lluita contra la corrupció, la lluita per una fiscalitat redistributiva o per al desenvolupament de les potències productives.

Per últim, cal destacar i mencionar que la qüestió de la reforma agrària assumeix una importància particular i varis moviments socials a través del món lluiten per imposar als seus governs el respecte a aquesta segona obligació. Exemple: Moviment dos Trabalhadores Rurais Sem Terra del Brasil.

3.6. Obligació de complir

Igual que l'obligació de protegir s'equipara a una obligació positiva. Els Estats Parts han d'actuar de forma activa per desenvolupar polítiques que assegurin i reforcin les condicions que emmarquen el concepte bàsic del dret en qüestió, sobretot l'accessibilitat, la disponibilitat i l'adequació; a més a més, ha de considerar especialment als grups vulnerables. A banda d'això, dins de la mateixa obligació convé destacar-ne dues: l'obligació de facilitar i l'obligació de fer efectiu, que explicarem a continuació.

3.6.1. Obligació de facilitar

Seguint a l'OGN^o12, amb la paraula *facilitar* es vol incentivar que han de ser els Estats qui iniciïn totes aquelles activitats que tinguin com a finalitat enfortir l'accés i la utilització de mitjans i recursos per part de la població que assegurin una efectiva realització del dret a una alimentació adequada. Un bon exemple seria la iniciació de reformes agràries i una millora dels mètodes de producció, emmagatzematge, conservació, processament, venda i consum d'aliment.

3.6.2. Obligació de fer efectiu

Tracta de considerar que, com a obligació positiva, els Estats han de realitzar directament el dret en qüestió quan, particularment, un individu o un grup o, àdhuc, les víctimes de catàstrofes naturals o d'altra índole, es troba en una situació d'incapacitat per gaudir-lo a través dels mitjans que té a l'abast, sempre que siguin raons que escapin del seu control.

3.7. Obligació d'assistència i cooperació internacional

Esdevé essencial en l'efectivitat del dret a una alimentació adequada i es troba relacionada amb la disponibilitat de recursos dels que cada Estat Part disposa. Anteriorment, s'ha identificat dita limitació amb els recursos existents dins de cada Estat Part, però cal fer esment específic a la voluntat de les disposicions dels preceptes³³, en el sentit que tenen una responsabilitat indispensable en la comunitat internacional, tant la cooperació com l'assistència internacionals. En efecte, els Estats Part no poden imposar mesures que puguin interferir en la possibilitat d'un altre Estat de realitzar el dret a una alimentació adequada dels seus ciutadans. Tot el contrari, han de proporcionar la realització del dret a una alimentació adequada en altres països per tal de protegir el dret a una alimentació adequada, facilitar l'accessibilitat i oferir l'ajuda necessària quan sigui requerida o, fins i tot, una ajuda econòmica i tècnica per permetre que els altres Estats Parts compleixin amb les seves obligacions respecte al dret en qüestió. De més a més, i, d'acord a l'OGNº12, els aliments no s'han d'utilitzar en cap moment com a instrument de pressió política o econòmica.

De manera paral·lela, val la pena dir que cada Estat Part ha de contribuir prestant socors en la cooperació i assistència internacional en casos de desastre i emergència, respectivament – incloent l'assistència a refugiats i persones desplaçades internament –. En tot cas, l'assistència alimentària no pot afectar negativament als productors i mercats locals, sinó que s'ha d'organitzar de tal manera que proporcioni el retorn a l'autosuficiència alimentària dels individus, titulars del dret, sempre dins de les condicions que s'integren en el concepte bàsic del dret a una alimentació adequada.

---

³³ Arts.2.2, 11, 15.2 i 23PIDESC; art.156CNU i Declaració de Roma sobre la Seguretat Alimentària Mundial.

D'altra banda, cal que les organitzacions internacionals promoguin polítiques i projectes que tinguin una repercussió positiva en el dret a una alimentació adequada, que recolzin les estratègies dels Estats Parts que tenen per objecte donar efectivitat al dret en qüestió o que evitin tota mesura que pugui tenir alguna conseqüència negativa en la seva realització³⁴.

---

³⁴ OGNº12, paràgrafs 40 a 41; Resolució 60/165 i 61/163 de l'Assemblea General de les Nacions Unides.

4. La justiciabilitat

A continuació, analitzarem breument l'evolució que ha patit el dret a una alimentació adequada abans i després de l'aprovació del Protocol Facultatiu del PIDESC. Abans, però, és necessari donar esment a les paraules d'Immanuel Kant³⁵, ja que d'acord a aquestes entenem que si el dret a una alimentació adequada és legalment reconegut en un país, esdevé justiciable. I.Kant va definir la justiciabilitat com la facultat d'adjudicar a cada persona el que li correspon sota la llei. A partir d'aquí, es defineix la justiciabilitat del dret a una alimentació adequada com la possibilitat d'invocar-ne el seu reconeixement davant d'òrgans judicials o quasi judicials per tal que es determini si aquest s'ha infringit i se'n promoguin les mesures adequades en cas de violació. Per tant, es dona competència als òrgans judicials o quasi judicials per a que defensin la llei mitjançant declaracions judicials efectives. Aleshores, un dret justiciable és aquell que pot ser jutjat per un tribunal de justícia. La víctima d'una violació del dret ha de poder portar el seu cas davant la judicatura i buscar una reparació efectiva de la violació que ha sofert d'un determinat Estat.

Concretament, el dret a una alimentació adequada ha passat per una sèrie d'etapes immerses en un debat de si es tracta d'un dret justiciable o no. El principal argument que es donava a la negativa del seu reconeixement és que, en general, els drets econòmics, socials i culturals no havien de ser considerats justiciables per la seva pròpia naturalesa, sostenint que dit reconeixement podia afectar a la sobirania dels Estats i afegien que era inapropiat que els òrgans judicials decidissin sobre polítiques socials i econòmiques. A més a més, existia la impressió que els drets socials i econòmics establien objectius polítics i eren massa ambigus per a ser exigibles.³⁶

A partir d'aquí, van existir una sèrie de mecanismes d'observança que pràcticament duia a terme el CDESCR en el pla internacional a través de la presentació d'informes dels

---

³⁵ International Journal of Scientific and Research Publications, Volum 5:1, *Justiciability of Right to Food*, Gener, 2015 - Introducció, paràgraf 3.

³⁶ En el passat es justificava que els drets econòmics, socials i culturals, i, en concret, el dret a una alimentació adequada no era exigible judicialment per quatre raons: la primera és que era imprecís; la segona, que estava sotmès al límit de la progressiva efectivitat; la tercera, que requeria recursos per a ser satisfet; la quarta, que a falta d'una legislació nacional precisa sobre el dret a una alimentació adequada, era difícil per a la judicatura satisfer la llacuna que pertanyia pròpiament a la branca legislativa de l'Estat.

governos. Aquesta va romandre fins l'elaboració d'un projecte de Protocol Facultatiu al PIDESC, que sorgia amb la intenció d'aportar un mecanisme de reclamacions per a peticions individuals i de grup presentades al mateix Comitè i que milloraria apreciablement aquest mecanisme d'observança per al dret a una alimentació adequada en el pla internacional. Tot i així, es continuaria permetent igualment al Comitè adoptar opinions relatives als Estats que haurien omès complir les seves obligacions.

4.1. Mesures de protecció del dret a una alimentació adequada en el PIDESC prèvies al Protocol Facultatiu

Les mesures de protecció del dret a una alimentació adequada parteixen de la Part IV del PIDESC en el que s'estableix un mecanisme de supervisió de presentació periòdica d'informes per part dels Estats Parts. L'objectiu del qual és donar coneixement sobre les mesures adoptades i els progressos realitzats i senyalar les circumstàncies i dificultats que afecten el grau de compliment de les seves obligacions. El mateix articulat estableix que els informes s'han de presentar al Secretari General de les Nacions Unides, qui transmetrà còpies al Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides (ECOSOC) per al seu examen. Així mateix, d'acord a l'art.18, l'ECOSOC pot concloure acords amb els organismes especialitzats que presentin informes relatius al compliment de les disposicions del Pacte, que formin part del seu camp d'activitats. A més a més, l'ECOSOC pot transmetre els informes presentats pels Estats a la Comissió de Drets Humans per al seu estudi i recomanació de caràcter general. També, d'acord a l'art.21, es permet a l'ECOSOC presentar de tant en tant a l'Assemblea General informes que continguin recomanacions de caràcter general, així com un resum de la informació rebuda pels Estats Parts i organismes especialitzats sobre les mesures adoptades i progressos realitzats per a assolir el respecte general dels drets reconeguts en el Pacte. Finalment, i segons l'art.22, pot indicar a l'atenció d'altres òrgans de les Nacions Unides, els seus òrgans subsidiaris i els organismes especialitzats interessats que s'ocupin de prestar assistència tècnica, tota qüestió sorgida dels informes a que es refereix aquest part del Pacte que pugui servir per a que dites entitats es pronunciïn sobre la conveniència de les mesures internacionals que puguin contribuir a l'aplicació efectiva i progressiva del Pacte.

Ara bé, com que l'ECOSOC no era capaç d'exercir les funcions de supervisió que li assignava la Part IV del PIDESC, el 28 de maig de 1985 es va crear el CDESCR per a que les assumís.³⁷

El CDESCR és un dels denominats “Òrgans dels Tractats”³⁸ i l'òrgan d'experts que té com a competència principal supervisar l'aplicació dels PIDESC pels seus Estats Part. Abans de l'aprovació del Protocol Facultatiu del PIDESC, l'únic mecanisme del qual disposava per a conèixer de violacions de drets humans – i, per tant, el dret a una alimentació adequada – era aquest sistema de presentació d'informes periòdics sobre les mesures que s'adoptaven per a complir les obligacions conforme al Pacte. Aquests informes s'han de presentar pels Estats Parts als dos anys de l'acceptació del Pacte i després cada cinc anys, per tal de crear un diàleg merament constructiu. D'aquesta manera, el Comitè analitza els informes amb representants de l'Estat i formula les seves recomanacions. No obstant, té la debilitat de no poder establir recomanacions jurídicament vinculants, ja que no és un òrgan judicial. La seva eficàcia va quedar limitada perquè els Estats no presentaven de forma regular els informes i, com hem dit, les recomanacions no eren pròpiament obligatòries i no hi havia cap mecanisme de recomanacions en funcions. Conseqüentment, les persones o grups als quals se'ls violava el dret a una alimentació adequada no podien elevar reclamacions al Comitè ni obtenir reparació alguna.³⁹

---

³⁷ Es va establir conforme a la resolució 1985/17, de 28 de maig de 1985.

³⁸ Els òrgans dels Tractats són òrgans creats per un Tractat internacional i tenen la finalitat de servir a la protecció de drets humans concrets i a la lluita contra les violacions de drets contemplats en aquests Tractats.

³⁹ Les persones podien presentar reclamacions directament al Comitè de Drets Humans per la violació dels seus Drets Civils i Polítics si el seu Estat era part en el Protocol Facultatiu al Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics. Però no podien fer el mateix per una violació dels seus Drets Econòmics, Socials i Culturals. Això és completament contrari als compromisos assumits a Viena l'any 1993 amb respecte a la igualtat entre drets civils i polítics i els econòmics, socials i culturals. – p.69, informe anual XX.

4.2. El Protocol Facultatiu del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals

El CDESCR va començar l'any 1990 a debatre sobre la possibilitat de redactar un Protocol Facultatiu⁴⁰ del PIDESC. Més endavant, i, a partir del text de la Declaració i Programa d'Acció de Viena, el CDESCR va treballar conjuntament amb la Comissió de Drets Humans per avançar en la idea de crear un protocol facultatiu. Al cap de quatre anys es va presentar el primer esborrany de protocol facultatiu davant de la mateixa Comissió.

A partir de l'any 2001, es va nomenar un expert independent, el Sr. Hatam Kotrane, per a que continués en la seva elaboració. Aquest va entregar el seu primer informe l'any 2002 en el que es declarava a favor de l'adopció del Protocol Facultatiu. Com a resposta, la Comissió va decidir crear un grup de treball per ajudar a la labor de l'expert independent, en el sentit de considerar opcions que estiguessin relacionades en la redacció del protocol. Uns anys més tard, concretament, l'any 2007, i sent el quart període de sessions del Grup de Treball Obert, es va presentar i discutir sobre el primer Projecte de Protocol Facultatiu al PIDESC. Però, va ser el següent període de sessions, l'any 2008, quan el Consell de Drets Humans va aprovar el Protocol Facultatiu que va ser aprovat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el dia 10 de desembre del mateix any. El 24 de setembre de l'any 2009 es va obrir a la firma i ratificació i adhesió i va ser firmat per 29 Estats durant l'Esdeveniment de Tractats de 2009 de les Nacions Unides. No va entrar en vigor fins el 5 de maig de l'any 2013, esdevenint una de les novetats més importants en la protecció dels drets humans a nivell de les Nacions Unides en una generació tot salvaguardant la universalitat, indivisibilitat i interdependència dels drets humans i llibertats fonamentals.⁴¹ L'adopció del Protocol Facultatiu neix amb la intenció de complementar els sistemes jurídics nacionals i garantir, especialment, l'efectiu exercici dels drets econòmics, socials i culturals. I, convé destacar que, no s'ha de considerar com a el principal mitjà per tractar

---

⁴⁰ Cal entendre com a Protocol Facultatiu un tractat que complementa i completa un tractat de drets humans ja existent. És per a aquest motiu que, només poden optar per formar part dels protocols facultatius aquells Estats que l'hagin ratificat.

⁴¹ La seva entrada en vigor configura una igualtat entre els drets econòmics socials, econòmics i culturals i els drets civils i polítics, ja que prèviament només era possible l'ús de la reclamació individual en la violació dels drets civils i polítics.

d'obtenir la justícia, sinó que prèviament s'han d'haver esgotat tots els recursos disponibles en la jurisdicció interna, llevat d'una demora excessiva en la tramitació de la reclamació en propi procediment nacional.

El Protocol Facultatiu atorga a les persones o grups de persones el dret a presentar al CDESCR denúncies o peticions individuals relatives a l'incompliment del Pacte – per tant, queda inclòs el dret a una alimentació adequada –. La presentació de les denúncies té un termini d'un any a comptar des de la data en que s'esgoten els recursos interns, excepte si l'autor demostra que era impossible fer-ho. Cal recordar, que els autors d'aquestes denúncies han d'estar sota la jurisdicció d'un Estat Part⁴². Per tant, s'estableix al CDESCR la competència per a rebre i considerar comunicacions. D'acord a l'art.8PF, el Comitè examina les comunicacions podent consultar la documentació pertinent procedent d'altres òrgans, organismes especialitzats, fons, programes i mecanismes de les Nacions Unides i d'altres organitzacions internacionals. A partir d'aquí, posa en coneixement a l'Estat Part que tindrà un termini de sis mesos per a presentar-li per escrit explicacions i declaracions que aclareixin la qüestió tot indicant, en el seu cas, les mesures correctives que s'hagin adoptat. La voluntat del Comitè és actuar en la recerca d'una solució amigable que posi fi a la comunicació.

Així mateix, es permet als Estats reconèixer la competència del CDESCR per a examinar les comunicacions entre Estats en els casos en que un Estat Part consideri que un altre Estat Part no ha complert amb les obligacions que els incumbeixen. A més a més, d'acord a l'art.10, el CDESCR pot recórrer a un procediment d'investigació per a examinar al·legacions de fonts fidedignes que revelin violacions greus o sistemàtiques per un Estat Part de qualsevol dels drets enunciats en el Pacte – i, per tant, queda inclòs el dret a una alimentació adequada –.

Com hem comentat anteriorment, les observacions generals del CDESCR no són jurídicament vinculants – com passa amb l'OG N°12, relacionada amb el dret en qüestió –. Però, sí que poden donar lloc a una conscienciació i a una major investigació de violacions concretes en el pla internacional. Un mecanisme d'examen entre els propis països, com

---

⁴² Art.2PF.

l'examen periòdic universal, podria utilitzar-se com a mitjà per a posar de relleu que els Estats no compleixen les decisions provinents del Pacte.

4.3. La Cort Internacional de Justícia

En primer lloc, el dret a una alimentació adequada, derivant-se de l'art.11PIDESC, pot ser subjecte de litigi davant la Cort Internacional de Justícia, que es va crear l'any 1945 per la Carta de les Nacions Unides, convertint-se en el principal òrgan judicial de l'ONU. Ara bé, no té jurisdicció obligatòria, en el sentit que no té competència per a jutjar un Estat que no l'hagi acceptat. Les dues funcions que desenvolupa són la contenciosa i la consultiva. La matèria contenciosa només poden accionar-la els Estats, mentre que la funció consultiva pot ser accionada per l'Assemblea General, el Consell de Seguretat de l'ONU i els òrgans i institucions especialitzades de les Nacions Unides. Per tant, i, seguint l'art.38 del seu Estatut, els individus només poden tenir accés davant d'aquest òrgan judicial per mitjà del seu propi Estat.

A tall d'exemple, el 9 de juliol de l'any 2004 tenia lloc la construcció del Mur per Israel dins del territori dels Palestins. La Cort Internacional de Justícia, exercint la funció consultiva, va observar que la construcció d'aquest mur pel govern Israelí i el seu règim associat havia donat com a resultat, entre d'altres, la destrucció de terres agrícoles i dels mitjans de subsistència de la població Palestina. Per tant, Israel va violar les obligacions que tenia segons el PIDESC, destacant-se el dret a un nivell de vida adequat, dins del qual hi trobem el dret a una alimentació adequada.

4.4. El Relator Especial sobre el dret a l'alimentació

En el moment en que el Relator Especial sobre el dret a l'alimentació rep informació sobre suposades violacions d'aquest, pot comunicar-se per escrit amb el govern corresponent per a que faci observacions sobre la denúncia. També, li pot sol·licitar aclariments i recordar-li quines són les seves obligacions. Afegint que, en el seu cas, li pot demanar informació sobre les mesures que hagin adoptat per solucionar la situació en qüestió, instant a les parts

que donin resposta a les seves comunicacions, que poden adoptar la forma de crides urgents⁴³ o cartes d'al·legació⁴⁴.

Per a presentar una denúncia i per a que aquesta pugui ser admesa cal que s'hi indiqui la presumpta víctima, en el sentit de si es tracta d'un individu, comunitat o grup; els presumptes autors de la violació; la identificació dels subjectes que envien la comunicació i la data, lloc i descripció sobre les circumstàncies del succés.

---

⁴³ Consisteix en la comunicació d'informació en els casos en que les suposades violacions requereixin mesures peremptòries per comportar pèrdues de vides humanes, situacions que posin en perill la vida o un dany imminent o continu de molta gravetat per a les víctimes.

⁴⁴ Consisteix en la comunicació d'informació sobre violacions presumptament ja comeses o en casos no emparats per les crides urgents.

CONCLUSIONS

Al llarg d'aquest treball, hem pogut conèixer com s'ha estructurat i delimitat el dret a una alimentació adequada en el marc internacional. Concretament, ens hem atès als aspectes més bàsics d'aquest dret humà i subjectiu inherent a la dignitat humana.

En primer lloc i gràcies a l'esforç continuat, es va aprovar el PIDESC, convertint-se en el principal instrument jurídicament vinculant per a promoure, protegir i garantir l'exercici del dret a una alimentació adequada imposant una sèrie d'obligacions als Estats Part, per garantir a tot individu la capacitat d'alimentar-se a si mateix. En segon lloc, l'Observació General nº12 va donar una interpretació oficial al PIDESC, precisant el contingut normatiu del dret a una alimentació adequada i recordant que el principal problema no es troba en la falta d'aliment, sinó en la falta d'accés als aliments. En tercer lloc, les Directrius Voluntàries van permetre donar una orientació pràctica a tots els Estats, Parts i no Parts, per a vetllar en la plena efectivitat progressiva del dret a una alimentació adequada, com a un dret en si mateix i no com a un instrument de pressió política i econòmica.

El reconeixement del dret a una alimentació adequada com a dret justiciable va esdevenir un canvi vertaderament significatiu que enforteix el caràcter d'universalitat, indivisibilitat, interdependència i interrelació. En aquest sentit, l'adopció del Protocol Facultatiu del PIDESC permet que tot home, dona o nen que sigui víctima d'una violació del dret a una alimentació adequada pugui presentar denúncies o peticions individuals al CDESCR, sempre que hagi esgotat prèviament els recursos que corresponen al pla nacional o quan aquests no siguin suficients; destacant, també, la possibilitat de presentar denúncia davant el Relator especial del dret a l'alimentació, figura que cal reiterar degut a la important labor que exerceix en la supervisió del dret en qüestió i en la presentació d'informes anuals de les activitats i estudis que realitza arreu del món.

Tot i així, la comunitat internacional necessita de voluntat política, d'una banda, per a prosseguir en la millora dels quatre elements que conformen el dret en qüestió, i, en especial, a la falta de recolzament governatiu als petits agricultors en quant a la disponibilitat d'aliments. D'altra banda, per a contribuir a la reducció de la pobresa i a la fi

de tota forma de discriminació per reduir el nombre d'individus afectats per malnutrició, desnutrició i sobrepès. A més a més, caldria insistir als Estats per a que promoguin el desenvolupament sostenible, la transparència governativa, l'obligació de rendir comptes, la democràcia, la bona gestió d'assumptes públics i els processos d'adopció de decisions en l'aplicació de les polítiques. Com també, i d'acord a l'obligació positiva de protegir, adoptar una regulació més exhaustiva per als actors no estatals, principalment les empreses transnacionals, que interfereixen negativament en el dret a una alimentació adequada.

BIBLIOGRAFIA

- ▶ Jean ZIEGLER, Christophe GOLAY, Claire MAHON i Sally-Anne WAY, *The Fight for the Right to Food: Lessons Learned*, Palgrave Macmillan, 2011.
- ▶ Bart F.W. WERNAART, *The Enforceability of the Human Right to Adequate Food: A Comparative Study*, Wageningen Academic Publishers, 2013.
- ▶ Maria Luisa MARÍN CASTÁN, *La dignitat humana, els Drets Humans i els Drets Constitucionals*, Revista de Bioètica i Dret, número 9, gener 2007.
- ▶ Jaime RODRIGUEZ-ARANA, *Dret Administratiu i drets socials fonamentals*, Global Law Press, 2015.
- ▶ Nuria GONZÁLEZ MARTÍN, *Accions Positives: orígens, conceptualització i perspectives*, article preliminar a l'estudi *Observació general sobre l'aplicació d'accions positives en el govern del Districte Federal*.
- ▶ Liborio L.HIERRO, *Els drets econòmics-socials i el principi d'igualtat en la teoria dels drets de Robert Alexy*, Universitat Autònoma de Madrid, DOXA, Quaderns de Filosofia del Dret, 30, 2007.
- ▶ Luciano PEZZANO, *Les obligacions dels Estats en el sistema universal de protecció dels Drets Humans*, Anuari Espanyol de Dret Internacional, Volum 30, 2014.
- ▶ Carlos VILLÁN DURÁN, *El dret a l'alimentació en el dret internacional*, Anuari de l'Associació per a les Nacions Unides a Espanya, p.57-94, n°4, 2001.
- ▶ Christophe GOLAY i Melik ÖZDEN, *Le droit à l'alimentation: un droit humain fondamental stipulé par l'ONU et reconnu par des traités régionaux et de nombreuses constitutions nationales*, une collection du Programme Droit Humains du Centre Europe - Tiers Monde (CETIM).
- ▶ Montserrat TAFALLA PLANA, *L'alimentació com a dret humà: les seves implicacions*, segona convocatòria del Premi de Recerca de Drets Humans, Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, 2009.
- ▶ Gargi DUTTA, *Justiciability of Right to Food*, International Journal of Scientific and Research Publications, Volum 5, 1, 2015.

- ▶ Christian COURTIS, *The Right to Food as a Justiciable Right: Challenges and Strategies*, Max Planck Yearbook of United Nations Law, p.317-337, Volum 11:1, 2007.
- ▶ Jean DRÈZE, *Democracy and Right to Food*, Economic and Political Weekly, 2004.
- ▶ Nandini RAMANUJAM, Nicholas CAIVANO i Semaghan ABEBE, *From Justiciability to Justice: realizing the Human Right to Food, Rule of Law and Economic Development Fund*, Volum 11:1, 2015.
- ▶ Laura SALAMERO TEIXIDÓ, *la protecció dels drets socials en l'àmbit de les Nacions Unides*, Aranzadi, 2012.
- ▶ FIAN Internacional, *10 anys de les Directrius del Dret a una Alimentació Adequada: avançaments, obstacles i el camí a seguir*, document de síntesi de la societat civil per a la 41ª sessió del Comitè de Seguretat Alimentària Mundial de les Nacions Unides, 2014.
- ▶ FIAN Internacional, Ana María SUÁREZ FRANCO i Martin WOLPOLD-BOSIEN, *El Dret a l'Alimentació: estàndards internacionals per a la seva implementació*.
- ▶ FAO, *Directrius Voluntàries en recolzament de la realització progressiva del dret a una alimentació adequada en el context de la seguretat alimentària nacional*, Roma, 2005.
- ▶ FAO, *El Dret a l'Alimentació en la Teoria i en la Pràctica*, Roma, 2000.
- ▶ FAO, *Guia orientativa: integració del dret a una alimentació adequada en els programes de seguretat alimentària i nutricional*, Roma, 2013.
- ▶ FAO, *El dret a l'alimentació: compromisos passats, obligacions actuals, accions per al futur*, una retrospectiva de deu anys de les Directrius sobre el Dret a l'Alimentació, 2014.
- ▶ FAO, *El dret a l'alimentació adequada*, follet informatiu n°34.
- ▶ FAO, *Dret a l'alimentació i accés a la justícia: exemples a nivell nacional, regional i internacional*, Roma, 2009.
- ▶ Observatori del dret a l'alimentació i a la nutrició, *Vèncer la crisi alimentària mundial*, 2017.
- ▶ Comissió Nacional dels Drets Humans, *Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals i el seu Protocol Facultatiu*, 2012.
- ▶ Comissió Presidencial coordinadora de la Política de l'Executiu en matèria de Drets Humans (COPREDEH), *Pacte de Drets Econòmics, Socials i Culturals: versió comentada*, Guatemala, 2011.

Bibliografia web

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Food/Pages/Annual.aspx>

<http://www.fao.org/FOCUS/s/rightfood/right2.htm>

<http://www.fao.org/docrep/X2051s/X2051s00.htm>

<http://www.srfood.org>

<https://www.escri-net.org/es/derechos/alimentacion>

<http://www.abogacia.es/2013/10/30/a-proposito-de-la-entrada-en-vigor-del-protocolo-facultativo-al-pidesc/>

[https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?
src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en)

<https://www.escri-net.org/es/derechos/alimentacion>

<http://hrlibrary.umn.edu>

<http://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2001/1450.pdf?view=1>

<http://www.fao.org/docrep/W9990S/w9990S03.htm>

ANNEXOS

1.1. Abreviatures

DUDH	<i>Declaració Universal dels Drets Humans</i>
PIDCP	<i>Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics</i>
PIDESC	<i>Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals</i>
FAO	<i>Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura</i>
FIAN	<i>FoodFirst Information and Action Network</i>
WANAHR	<i>Aliança Mundial per a la Nutrició i els Drets Humans</i>
OGNº3	<i>Observació General nº3</i>
OGNº12	<i>Observació General nº12</i>
CDESCR	<i>Comitè dels Drets Econòmics, Socials i Culturals</i>
CDH	<i>Consell de Drets Humans de les Nacions Unides</i>
ECOSOC	<i>Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides</i>

1.2. Extractes del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (en català)

PREÀMBUL

Els Estats part en aquest Pacte,

Considerant que, d'acord amb els principis proclamats a la Carta de les nacions Unides, el reconeixement de la dignitat inherent i dels drets iguals i inalienables de tots els membres de la família humana és el fonament de la llibertat, la justícia i la pau al món,

reconeixent que aquests drets deriven de la dignitat inherent a la persona humana,

reconeixent que, d'acord amb la Declaració Universal de Drets Humans, només es pot realitzar l'ideal de l'ésser humà lliure, alliberat del temor i de la misèria si es creen condicions que permetin a cada persona gaudir dels seus drets econòmics, socials i culturals i també dels seus drets civils i polítics,

Considerant que la Carta de les nacions Unides imposa als Estats l'obligació de promoure el respecte universal i l'observança dels drets i de les llibertats humanes,

adonant-se que l'individu, pel fet de tenir deures envers els altres individus i envers la comunitat a la qual pertany, té la responsabilitat de mal- dar pel foment i l'observança dels drets reconeguts en aquest Pacte,

Convenen en els articles següents:

PART II

Article 2

1. Cada Estat part en el present Pacte es compromet a adoptar mesures, individualment o per mitjà de l'assistència i la cooperació internacionals, especialment econòmiques i tècniques, ns al màxim dels seus recursos disponibles per aconseguir progressivament, per tots els mitjans apropiats incloent-hi particularment l'adopció de mesures legislatives, la plena efectivitat dels drets reconeguts en el present Pacte.

2. Els Estats part en aquest Pacte, es comprometen a garantir l'exercici dels drets que s'hi enuncien, sense cap mena de discriminació, com ara de raça, de color, de sexe, d'idioma,

de religió, d'opinió política ni de cap altra índole, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició social.

3. Els països en desenvolupament, tenint en compte degudament els drets humans, i la seva economia nacional, podran determinar la mesura en què garantiran els drets econòmics reconeguts en aquest Pacte a les persones que no siguin de la seva nacionalitat.

PART III

Article 11

1. Els Estats part en aquest Pacte reconeixen el dret de tothom a un nivell de vida adequat per a ell i per a la seva família, incloent-hi l'alimentació, el vestit i l'habitatge. I una millora contínua de condicions d'existència. Els Estats part hauran d'adoptar mesures adequades que assegurin l'efectivitat d'aquest dret, reconeixent a aquest efecte la importància essencial de la cooperació internacional basada en el lliure consentiment.

2. Els Estats part en aquest Pacte, reconeixent el dret fonamental de tothom a ésser protegit de la fam, hauran d'adoptar individualment i per mitjà de la cooperació internacional, les mesures, incloent-hi programes específics, necessàries per a:

a) Millorar els mètodes de producció, conservació i distribució dels aliments, emprant tots els coneixements tècnics i científics, i divulgant els principis de la nutrició i del desenvolupament o la reforma dels sistemes agraris, per tal d'aconseguir la més efectiva explotació i utilització de les riqueses naturals.

b) assegurar la distribució equitativa dels aliments mundials en relació amb les necessitats, tenint en compte els problemes dels països importadors de productes alimentaris i els dels països exportadors.

PART IV

Article 16

1. Els Estats part en aquest Pacte es comprometen a sotmetre, de conformitat amb aquesta part del Pacte, informes sobre les mesures que s'hagin adoptat i dels progressos realitzats per tal d'assolir l'observança dels drets que hi són reconeguts.

2. a) Tots els informes s'hauran de sotmetre al secretari General de les nacions Unides el qual en trametrà còpies al Consell Econòmic i social perquè les examini d'acord amb el que es preveu en aquest Pacte.

b) El secretari General de les nacions Unides trametrà també als organismes especialitzats còpies dels informes o de les pautes rellevants d'aquests, tramesos pels Estats part en aquest Pacte, que siguin també membres d'aquests organismes especialitzats, en la mesura en què aquests informes o fragments tenen relació amb matèries que siguin de la competència dels esmentats organismes, d'acord amb llurs instruments constitutius.

Article 17

1. Els Estats part en aquests Pacte presentaran llurs informes per etapes d'acord amb el programa que ha d'establir el Consell Econòmic i social en el termini d'un any des de l'entrada en vigor d'aquest Pacte, després de la consulta als Estats part i als organismes especialitzats afectats.

2. Els informes poden assenyalar els factors i les dificultats que afectin el grau de compliment de les obligacions previstes en aquest Pacte.

3. Quan la informació pertinent ha estat fornida a les nacions Unides o a algun altre organisme especialitzat, per un Estat part en el present Pacte, no caldrà reproduir aquella informació, sinó que n'hi haurà prou que s'hi faci una referència precisa.

Article 18

En virtut de les atribucions que la Carta de les nacions Unides confereix en el camp dels drets humans i llibertats fonamentals, el Consell Econòmic i social podrà concloure acords amb els organismes especialitzats referents a la presentació feta per aquests organismes d'informes relatius al progrés assolit en el compliment de les disposicions d'aquest Pacte que corresponen al seu camp d'activitats. aquests informes poden incloure detalls de les decisions i recomanacions que en relació amb aquest compliment hagin adoptat els seus òrgans competents.

Article 19

El Consell Econòmic i social pot trametre a la Comissió dels Drets Humans perquè els estudiï i en faci una recomanació general o per informar-ne, segons escaigui, els informes que concerneixen els Drets Humans, sotmesos pels Estats d'acord amb els articles 16 i 17,

i els informes que concerneixen els Drets Humans que presentin els organismes especialitzats d'acord amb l'article 18.

Article 20

Els Estats part en aquest Pacte i els organismes especialitzats afectats poden sotmetre al Consell Econòmic i social observacions sobre tota recomanació general feta en virtut de l'article 19, o tota referència a aquesta recomanació general que consti en un informe de la Comissió dels Drets Humans, o en un document que s'hi esmenti.

Article 21

El Consell Econòmic i social pot presentar de tant en tant a l'assemblea General informes amb recomanacions de caràcter general, i també un resum de la informació rebuda dels Estats part en aquest Pacte i dels organismes especialitzats, sobre les mesures adoptades i els progressos realitzats per aconseguir l'observança general dels drets reconeguts en aquest Pacte.

Article 22

El Consell Econòmic i Social pot reclamar l'atenció d'altres òrgans de les nacions Unides, dels seus òrgans subsidiaris i dels organismes especialitzats afectats que s'ocupen de donar assistència tècnica sobre tota qüestió sorgida dels informes al·ludits en aquesta part del Pacte que puguin servir perquè aquestes entitats es pronunciïn, cada una en la seva esfera de competència, sobre la conveniència de les mesures internacionals que puguin contribuir a l'aplicació efectiva i progressiva d'aquest Pacte.

Article 23

Els Estats part en aquest Pacte convenen que l'acció internacional destinada a assolir el compliment dels drets reconeguts en aquest Pacte, inclou procediments com la conclusió de convencions, l'adopció de recomanacions, la prestació d'assistència tècnica i la celebració de reunions regionals i tècniques, per efectuar consultes i realitzar estudis organitzats en cooperació amb els governs afectats.

Article 24

Res en aquest Pacte no pot ser interpretat en detriment de les disposicions de la Carta de les nacions Unides o de les constitucions dels organismes especialitzats que de neixen les

atribucions respectives dels diversos òrgans de les nacions Unides i dels organismes especialitzats referents a les matèries de què tracta aquest Pacte.

Article 25

Res en aquest Pacte no pot ser interpretat en detriment del dret inherent a tots els pobles a gaudir i utilitzar plenament i en llibertat les seves riqueses i recursos naturals.

1.3. Extractes de l'Observació General nº12 (en castellà)

El derecho a una alimentación adecuada (art. 11): 12/05/99. E/C.12/1999/5, CESCR OBSERVACION GENERAL 12.

Introducción y premisas básicas

1. El derecho a una alimentación adecuada está reconocido en diversos instrumentos de derecho internacional. El Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales trata el derecho a una alimentación adecuada más extensamente que cualquier otro instrumento internacional. En el párrafo 1 del artículo 11 del Pacto, los Estados Partes reconocen "el derecho de toda persona a un nivel de vida adecuado para sí y su familia, incluso alimentación, vestido y vivienda adecuados, y a una mejora continua de las condiciones de existencia", y en el párrafo 2 del artículo 11 reconocen que posiblemente deberán adoptarse medidas más inmediatas y urgentes para garantizar "el derecho fundamental de toda persona a estar protegida contra el hambre" y la malnutrición. El derecho a una alimentación adecuada es de importancia fundamental para el disfrute de todos los derechos. Ese derecho se aplica a todas las personas; por ello la frase del párrafo 1 del artículo 11 "para sí y su familia" no entraña ninguna limitación en cuanto a la aplicabilidad de este derecho a los individuos o a los hogares dirigidos por una mujer.

2. El Comité ha acumulado una información considerable acerca del derecho a la alimentación adecuada examinando los informes que han ido presentando los Estados Partes desde 1979. El Comité ha observado que aunque hay directrices sobre la presentación de información relativa al derecho a la alimentación adecuada, tan sólo unos pocos Estados Partes han proporcionado información precisa y suficiente para permitir al Comité determinar la situación actual en los países del caso con respecto a este derecho y para determinar qué obstáculos se presentan para su disfrute. Esta Observación general tiene como fin señalar las principales cuestiones que el Comité considera de importancia en relación con el derecho a la alimentación adecuada. Al preparar la presente Observación general se atiende a la solicitud formulada por los Estados Miembros durante la Cumbre Mundial sobre la Alimentación de que se definieran mejor los derechos relacionados con la alimentación que se mencionan en el artículo 11 del Pacto, y a la invitación especial que se hizo al Comité de que prestara atención especial al Plan de Acción de la Cumbre y

continuase vigilando la aplicación de las medidas concretas que se estipulaban en el artículo 11 del Pacto.

3. Atendiendo pues a esas solicitudes, el Comité: examinó la documentación y los informes pertinentes de la Comisión de Derechos Humanos y la Subcomisión de Prevención de Discriminaciones y Protección a las Minorías relativos al derecho a la alimentación adecuada como derecho humano; dedicó un día de debate general a esta cuestión en su 17o período de sesiones de 1997, teniendo en consideración el proyecto de código internacional de conducta sobre el derecho humano a una alimentación adecuada preparado por diversas organizaciones no gubernamentales internacionales; participó en dos reuniones de consulta sobre el derecho a la alimentación adecuada como derecho humano organizadas por la Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos (OACDH) en Ginebra, en diciembre de 1997, y en Roma, en noviembre de 1998, conjuntamente con la Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y la Alimentación (FAO), y tomó nota de sus informes finales. En abril de 1999 el Comité participó en un simposio sobre las bases y los aspectos políticos de un enfoque de derechos humanos de los programas y políticas de alimentación y nutrición, organizado por el Comité Administrativo de Coordinación/Subcomité de Nutrición en su 26o período de sesiones celebrado en Ginebra, organizado por la OACDH.

4. El Comité afirma que el derecho a una alimentación adecuada está inseparablemente vinculado a la dignidad inherente de la persona humana y es indispensable para el disfrute de otros derechos humanos consagrados en la Carta Internacional de Derechos Humanos. Es también inseparable de la justicia social, pues requiere la adopción de políticas económicas, ambientales y sociales adecuadas, en los planos nacional e internacional, orientadas a la erradicación de la pobreza y al disfrute de todos los derechos humanos por todos.

5. Pese a que la comunidad internacional ha reafirmado con frecuencia la importancia del pleno respeto del derecho a una alimentación adecuada, se advierte una disparidad inquietante entre las formas que se fijan en el artículo 11 del Pacto y la situación que existe en muchas partes del mundo. Más de 840 millones de personas de todo el mundo, la mayoría de ellas de países en desarrollo, sufren de hambre crónica; millones de personas

sufren hambrunas causadas por los desastres naturales, el aumento de la incidencia de los conflictos civiles y las guerras en algunas regiones y el uso de los alimentos como arma política. El Comité observa que si bien los problemas del hambre y la malnutrición suelen ser especialmente agudos en los países en desarrollo, la malnutrición, la subnutrición y otros problemas relacionados con el derecho a una alimentación adecuada y el derecho a estar protegido contra el hambre existen también en algunos de los países económicamente más desarrollados. Básicamente, las raíces del problema del hambre y la malnutrición no están en la falta de alimento sino en la falta de acceso a los alimentos disponibles, por parte de grandes segmentos de la población del mundo entre otras razones, a causa de la pobreza.

Contenido normativo de los párrafos 1 y 2 del artículo 11

6. El derecho a la alimentación adecuada se ejerce cuando todo hombre, mujer o niño, ya sea sólo o en común con otros, tiene acceso físico y económico, en todo momento, a la alimentación adecuada o a medios para obtenerla. El derecho a la alimentación adecuada no debe interpretarse, por consiguiente, en forma estrecha o restrictiva asimilándolo a un conjunto de calorías, proteínas y otros elementos nutritivos concretos. El derecho a la alimentación adecuada tendrá que alcanzarse progresivamente. No obstante, los Estados tienen la obligación básica de adoptar las medidas necesarias para mitigar y aliviar el hambre tal como se dispone en el párrafo 2 del artículo 11, incluso en caso de desastre natural o de otra índole.

Adecuación y sostenibilidad de la disponibilidad de los alimentos y del acceso a éstos

7. El concepto de adecuación es particularmente importante en relación con el derecho a la alimentación puesto que sirve para poner de relieve una serie de factores que deben tenerse en cuenta al determinar si puede considerarse que ciertas formas de alimentos o regímenes de alimentación a las que se tiene acceso son las más adecuadas en determinadas circunstancias a los fines de lo dispuesto en el artículo 11 del Pacto. El concepto de sostenibilidad está íntimamente vinculado al concepto de alimentación adecuada o de seguridad alimentaria, que entraña la posibilidad de acceso a los alimentos por parte de las generaciones presentes y futuras. El significado preciso de "adecuación" viene determinado en buena medida por las condiciones sociales, económicas, culturales,

climáticas, ecológicas y de otro tipo imperantes en el momento, mientras que el de "sostenibilidad" entraña el concepto de disponibilidad y accesibilidad a largo plazo.

8. El Comité considera que el contenido básico del derecho a la alimentación adecuada comprende lo siguiente:

- la disponibilidad de alimentos en cantidad y calidad suficientes para satisfacer las necesidades alimentarias de los individuos, sin sustancias nocivas, y aceptables para una cultura determinada;
- la accesibilidad de esos alimentos en formas que sean sostenibles y que no dificulten el goce de otros derechos humanos.

9. Por necesidades alimentarias se entiende que el régimen de alimentación en conjunto aporta una combinación de productos nutritivos para el crecimiento físico y mental, el desarrollo y el mantenimiento, y la actividad física que sea suficiente para satisfacer las necesidades fisiológicas humanas en todas las etapas del ciclo vital, y según el sexo y la ocupación. Por consiguiente, será preciso adoptar medidas para mantener, adaptar o fortalecer la diversidad del régimen y las pautas de alimentación y consumo adecuadas, incluida la lactancia materna, al tiempo que se garantiza que los cambios en la disponibilidad y acceso a los alimentos mínimos no afectan negativamente a la composición y la ingesta de alimentos.

10. Al decir sin sustancias nocivas se fijan los requisitos de la inocuidad de los alimentos y una gama de medidas de protección tanto por medios públicos como privados para evitar la contaminación de los productos alimenticios debido a la adulteración y/o la mala higiene ambiental o la manipulación incorrecta en distintas etapas de la cadena alimentaria; debe también procurarse determinar y evitar o destruir las toxinas que se producen naturalmente.

11. Que los alimentos deban ser aceptables para una cultura o unos consumidores determinados significa que hay que tener también en cuenta, en la medida de lo posible, los valores no relacionados con la nutrición que se asocian a los alimentos y el consumo de alimentos, así como las preocupaciones fundamentadas de los consumidores acerca de la naturaleza de los alimentos disponibles.

12. Por disponibilidad se entienden las posibilidades que tiene el individuo de alimentarse ya sea directamente, explotando la tierra productiva u otras fuentes naturales de alimentos,

o mediante sistemas de distribución, elaboración y de comercialización que funcionen adecuadamente y que puedan trasladar los alimentos desde el lugar de producción a donde sea necesario según la demanda.

13. La accesibilidad comprende la accesibilidad económica y física:

La accesibilidad económica implica que los costos financieros personales o familiares asociados con la adquisición de los alimentos necesarios para un régimen de alimentación adecuado deben estar a un nivel tal que no se vean amenazados o en peligro la provisión y la satisfacción de otras necesidades básicas. La accesibilidad económica se aplica a cualquier tipo o derecho de adquisición por el que las personas obtienen sus alimentos y es una medida del grado en que es satisfactorio para el disfrute del derecho a la alimentación adecuada. Los grupos socialmente vulnerables como las personas sin tierra y otros segmentos particularmente empobrecidos de la población pueden requerir la atención de programas especiales.

La accesibilidad física implica que la alimentación adecuada debe ser accesible a todos, incluidos los individuos físicamente vulnerables, tales como los lactantes y los niños pequeños, las personas de edad, los discapacitados físicos, los moribundos y las personas con problemas médicos persistentes, tales como los enfermos mentales. Será necesario prestar especial atención y, a veces, conceder prioridad con respecto a la accesibilidad de los alimentos a las personas que viven en zonas propensas a los desastres y a otros grupos particularmente desfavorecidos. Son especialmente vulnerables muchos grupos de pueblos indígenas cuyo acceso a las tierras ancestrales puede verse amenazado.

Obligaciones y violaciones

14. La índole de las obligaciones jurídicas de los Estados Partes se enuncia en el artículo 2 del Pacto y se ha tratado en la Observación general No 3 (1990) del Comité. La principal obligación es la de adoptar medidas para lograr progresivamente el pleno ejercicio del derecho a una alimentación adecuada. Ello impone la obligación de avanzar lo más rápidamente posible para alcanzar ese objetivo. Cada uno de los Estados Partes se compromete a adoptar medidas para garantizar que toda persona que se encuentre bajo su jurisdicción tenga acceso al mínimo de alimentos esenciales suficientes inocuos y nutritivamente adecuados para protegerla contra el hambre.

15. El derecho a la alimentación adecuada, al igual que cualquier otro derecho humano, impone tres tipos o niveles de obligaciones a los Estados Partes: las obligaciones de respetar, proteger y realizar. A su vez, la obligación de realizar entraña tanto la obligación de facilitar como la obligación de hacer efectivo (1). La obligación de respetar el acceso existente a una alimentación adecuada requiere que los Estados no adopten medidas de ningún tipo que tengan por resultado impedir ese acceso. La obligación de proteger requiere que el Estado Parte adopte medidas para velar por que las empresas o los particulares no priven a las personas del acceso a una alimentación adecuada. La obligación de realizar (facilitar) significa que el Estado debe procurar iniciar actividades con el fin de fortalecer el acceso y la utilización por parte de la población de los recursos y medios que aseguren sus medios de vida, incluida la seguridad alimentaria. Por último, cuando un individuo o un grupo sea incapaz, por razones que escapen a su control, de disfrutar el derecho a una alimentación adecuada por los medios a su alcance, los Estados tienen la obligación de realizar (hacer efectivo) ese derecho directamente. Esta obligación también se aplica a las personas que son víctimas de catástrofes naturales o de otra índole.

16. Algunas de las medidas a estos distintos niveles de obligación de los Estados Partes tienen un carácter más inmediato, mientras que otras tienen un carácter de más largo plazo, para lograr gradualmente el pleno ejercicio del derecho a la alimentación.

17. El Pacto se viola cuando un Estado no garantiza la satisfacción de, al menos, el nivel mínimo esencial necesario para estar protegido contra el hambre. Al determinar qué medidas u omisiones constituyen una violación del derecho a la alimentación, es importante distinguir entre la falta de capacidad y la falta de voluntad de un Estado para cumplir sus obligaciones. En el caso de que un Estado Parte aduzca que la limitación de sus recursos le impiden facilitar el acceso a la alimentación a aquellas personas que no son capaces de obtenerla por sí mismas, el Estado ha de demostrar que ha hecho todos los esfuerzos posibles por utilizar todos los recursos de que dispone con el fin de cumplir, con carácter prioritario, esas obligaciones mínimas. Esta obligación dimana del párrafo 1 del artículo 2 del Pacto en el que se obliga a cada Estado Parte a tomar las medidas necesarias hasta el máximo de los recursos de que disponga, tal como señaló anteriormente el Comité en el párrafo 10 de su Observación general No 3. El Estado que aduzca que es incapaz de

cumplir esta obligación por razones que están fuera de su control, tiene, por tanto, la obligación de probar que ello es cierto y que no ha logrado recabar apoyo internacional para garantizar la disponibilidad y accesibilidad de los alimentos necesarios.

18. Por otra parte, toda discriminación en el acceso a los alimentos, así como a los medios y derechos para obtenerlos, por motivos de raza, color, sexo, idioma, edad, religión, opinión política o de otra índole, origen nacional o social, posición económica, nacimiento o cualquier otra condición social, con el fin o efecto de anular u obstaculizar la igualdad en el disfrute o ejercicio de los derechos económicos, sociales y culturales constituye una violación del Pacto.

19. Las violaciones del derecho a la alimentación pueden producirse por actos realizados directamente por los Estados o por otras entidades insuficientemente reguladas por los Estados. Entre ellos cabe señalar: derogar o suspender oficialmente la legislación necesaria para seguir disfrutando el derecho a la alimentación; negar el acceso a los alimentos a determinados individuos o grupos, tanto si la discriminación se basa en la legislación como si es activa; impedir el acceso a la ayuda alimentaria de carácter humanitario en los conflictos internos o en otras situaciones de emergencia; adoptar legislación o políticas que sean manifiestamente incompatibles con obligaciones jurídicas anteriores relativas al derecho a la alimentación; y no controlar las actividades de individuos o grupos para evitar que violen el derecho a la alimentación de otras personas; o, cuando es el Estado, no tener en cuenta sus obligaciones jurídicas internacionales relativas al derecho a la alimentación al concertar acuerdos con otros Estados o con organizaciones internacionales.

20. Aunque solamente los Estados son Partes en el Pacto y son, por lo tanto, los responsables últimos del cumplimiento de éste, todos los miembros de la sociedad, a saber, los particulares, las familias, las comunidades locales, las organizaciones no gubernamentales, las organizaciones de la sociedad civil y el sector empresarial privado, son responsables de la realización del derecho a una alimentación adecuada. El Estado debería crear un medio que facilitara el ejercicio de esas responsabilidades. El sector empresarial privado, tanto nacional como transnacional, debería actuar en el marco de un código de conducta en el que se tuviera presente el respeto del derecho a una alimentación adecuada, establecido de común acuerdo con el gobierno y la sociedad civil.

Obligaciones internacionales

Estados Partes

36. Animados por el espíritu del Artículo 156 de la Carta de las Naciones Unidas, la Declaración de Roma sobre Seguridad Alimentaria Mundial y las disposiciones del párrafo 2 del artículo 2, el artículo 11, el párrafo 2 del artículo 15 y el artículo 23 del Pacto, los Estados Partes deben reconocer el papel fundamental que corresponde a la cooperación internacional y reafirmar su decisión de adoptar, en colaboración con otros Estados o por separado, medidas que aseguren la plena realización del derecho a una alimentación adecuada. Los Estados Partes al aplicar este compromiso deben adoptar medidas para respetar el disfrute del derecho a la alimentación en otros países, proteger este derecho, facilitar el acceso a la alimentación y prestar la necesaria asistencia cuando sea preciso. Los Estados Partes deben asegurarse de que, en los acuerdos internacionales, se preste la debida atención al derecho a una alimentación adecuada, y examinar la posibilidad de elaborar con tal fin nuevos instrumentos jurídicos internacionales.

37. Los Estados Partes deben abstenerse en todo momento de imponer embargos o medidas semejantes a los alimentos que pongan en peligro el acceso a la alimentación en otros países. Los alimentos no deben usarse nunca como instrumento de presión política o económica. En tal sentido, el Comité afirma las convicciones expuestas en su Observación general No 8 sobre la relación entre las sanciones económicas y el respeto de los derechos económicos, sociales y culturales.

Estados y organizaciones internacionales

38. Los Estados tienen la responsabilidad conjunta e individual, de conformidad con la Carta de las Naciones Unidas, de cooperar para prestar socorro en casos de desastre y asistencia humanitaria en casos de emergencia, incluida asistencia a refugiados y personas desplazadas internamente. Cada Estado debe contribuir a esta tarea de conformidad con sus capacidades. Tienen particular importancia a este respecto y deben fortalecerse la función del Programa Mundial de Alimentos (PMA) y de la Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados (ACNUR), y cada vez más la del UNICEF y de la FAO. Debe asignarse prioridad en la asistencia alimentaria a las poblaciones más vulnerables.

39. La asistencia alimentaria debe prestarse, en la medida de lo posible, de modo que no afecte negativamente a los productores locales y a los mercados locales y debe organizarse de manera que facilite el retorno a la autosuficiencia alimentaria de los beneficiarios. La asistencia debe basarse en las necesidades de los beneficiarios previstos. Los productos que figuren en el comercio internacional de alimentos o en los programas de asistencia deben ser sanos y ser aceptables culturalmente para la población receptora.

Las Naciones Unidas y otras organizaciones internacionales

40. Tiene una especial importancia la función de los organismos de las Naciones Unidas, incluida la función que se realiza por conducto del Marco de Asistencia de las Naciones Unidas para el Desarrollo dentro de los países para promover la realización del derecho a la alimentación. Deben mantenerse las iniciativas coordinadas encaminadas a realizar el derecho a la alimentación a fin de mejorar la coherencia y la interacción entre todos los participantes, incluidos los distintos componentes de la sociedad civil. Las organizaciones que se encargan de la alimentación, la FAO, el PMA y el Fondo Internacional de Desarrollo Agrícola (FIDA), juntamente con el Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD), el UNICEF, el Banco Mundial y los bancos regionales de desarrollo, deben cooperar con mayor eficacia, aprovechar sus respectivos conocimientos técnicos, en la realización del derecho a la alimentación en el plano nacional, con el debido respeto a sus mandatos individuales.

41. Las instituciones financieras internacionales, especialmente el Fondo Monetario Internacional (FMI) y el Banco Mundial, deben prestar una mayor atención a la protección del derecho a la alimentación en sus políticas de concesión de préstamos y acuerdos crediticios y en las medidas internacionales para resolver la crisis de la deuda. En todos los programas de ajuste estructural debe procurarse que se garantice la protección del derecho a la alimentación, de conformidad con el párrafo 9 de la Observación general No 2 del Comité.

1.4. Extractes del Protocol Facultatiu del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (en castellà)

Preámbulo

Los Estados Partes en el presente Protocolo,

Considerando que, conforme a los principios enunciados en la Carta de las Naciones Unidas, la libertad, la justicia y la paz en el mundo tienen por base el reconocimiento de la dignidad inherente a todos los miembros de la familia humana y de sus derechos iguales e inalienables,

Señalando que la Declaración Universal de Derechos Humanos proclama que todos los seres humanos nacen libres e iguales en dignidad y derechos y que toda persona tiene todos los derechos y libertades proclamados en ella, sin distinción alguna de raza, color, sexo, idioma, religión, opinión política o de cualquier otra índole, origen nacional o social, posición económica o cualquier otra condición,

Recordando que la Declaración Universal de Derechos Humanos y los pactos internacionales de derechos humanos reconocen que no puede realizarse el ideal del ser humano libre y liberado del temor y de la miseria a menos que se creen condiciones que permitan a cada persona disfrutar de sus derechos civiles, culturales, económicos, políticos y sociales,

Reafirmando la universalidad, indivisibilidad, interdependencia e interrelación de todos los derechos humanos y libertades fundamentales,

Recordando que cada uno de los Estados Partes en el Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales³ (en adelante denominado el Pacto) se compromete a adoptar medidas, tanto por separado como mediante la asistencia y la cooperación internacionales, especialmente económicas y técnicas, hasta el máximo de los recursos de que disponga, para lograr progresivamente, por todos los medios apropiados, inclusive en particular la adopción de medidas legislativas, la plena efectividad de los derechos reconocidos en el Pacto,

Considerando que, para asegurar mejor el logro de los propósitos del Pacto y la aplicación de sus disposiciones, sería conveniente facultar al Comité de Derechos

Económicos, Sociales y Culturales (en adelante denominado el Comité) para desempeñar las funciones previstas en el presente Protocolo,

Han convenido en lo siguiente:

Artículo 1. Competencia del Comité para recibir y examinar comunicaciones

1. Todo Estado Parte en el Pacto que se haga Parte en el presente Protocolo reconocerá la competencia del Comité para recibir y examinar comunicaciones conforme a lo dispuesto en el presente Protocolo.

2. El Comité no recibirá ninguna comunicación que concierna a un Estado Parte en el Pacto que no sea parte en el presente Protocolo.

Artículo 2. Comunicaciones

Las comunicaciones podrán ser presentadas por personas o grupos de personas que se hallen bajo la jurisdicción de un Estado Parte y que aleguen ser víctimas de una violación por ese Estado Parte de cualquiera de los derechos económicos, sociales y culturales enunciados en el Pacto. Para presentar una comunicación en nombre de personas o grupos de personas se requerirá su consentimiento, a menos que el autor pueda justificar que actúa en su nombre sin tal consentimiento.

Artículo 3. Admisibilidad

1. El Comité no examinará una comunicación sin antes haberse cerciorado de que se han agotado todos los recursos disponibles en la jurisdicción interna. No se aplicará esta norma cuando la tramitación de esos recursos se prolongue injustificadamente.

2. El Comité declarará inadmisibile toda comunicación que:

a) No se haya presentado en el plazo de un año tras el agotamiento de los recursos internos, salvo en los casos en que el autor pueda demostrar que no fue posible presentarla dentro de ese plazo;

b) Se refiera a hechos sucedidos antes de la fecha de entrada en vigor del presente Protocolo para el Estado Parte interesado, salvo que esos hechos hayan continuado después de esa fecha;

c) Se refiera a una cuestión que ya haya sido examinada por el Comité o haya sido o esté siendo examinada con arreglo a otro procedimiento de examen o arreglo internacional;

d) Sea incompatible con las disposiciones del Pacto;

- e) Sea manifiestamente infundada, no esté suficientemente fundamentada o se base exclusivamente en informes difundidos por los medios de comunicación;
- f) Constituya un abuso del derecho a presentar una comunicación, o
- g) Sea anónima o no se haya presentado por escrito.

Artículo 4. Comunicaciones que no revelen una clara desventaja

De ser necesario, el Comité podrá negarse a considerar una comunicación que no revele que el autor ha estado en situación de clara desventaja, salvo que el Comité entienda que la comunicación plantea una cuestión grave de importancia general.

Artículo 5. Medidas provisionales

1. Tras haber recibido una comunicación y antes de pronunciarse sobre su fondo, en cualquier momento el Comité podrá dirigir al Estado Parte interesado, a los fines de su examen urgente, una solicitud para que adopte las medidas provisionales que sean necesarias en circunstancias excepcionales a fin de evitar posibles daños irreparables a la víctima o las víctimas de la supuesta violación.

2. El hecho de que el Comité ejerza las facultades discrecionales que le confiere el párrafo 1 del presente artículo no implica juicio alguno sobre la admisibilidad ni sobre el fondo de la comunicación.

Artículo 6. Transmisión de la comunicación

1. A menos que el Comité considere que una comunicación es inadmisibile sin remisión al Estado Parte interesado, el Comité pondrá en conocimiento del Estado Parte, de forma confidencial, toda comunicación que reciba con arreglo al presente Protocolo.

2. En un plazo de seis meses, el Estado Parte receptor presentará al Comité por escrito explicaciones o declaraciones en que se aclare la cuestión y se indiquen, en su caso, las medidas correctivas que haya adoptado el Estado Parte.

Artículo 7. Solución amigable

1. El Comité pondrá sus buenos oficios a disposición de las partes interesadas con miras a llegar a una solución amigable de la cuestión sobre la base del respeto de las obligaciones establecidas en el Pacto.

2. Todo acuerdo sobre una solución amigable pondrá fin al examen de una comunicación en virtud del presente Protocolo.

Artículo 8. Examen de las comunicaciones

1. El Comité examinará las comunicaciones que reciba en virtud del artículo 2 del presente Protocolo a la luz de toda la documentación que se haya puesto a su disposición, siempre que esa documentación sea transmitida a las partes interesadas.
2. El Comité examinará en sesiones privadas las comunicaciones que reciba en virtud del presente Protocolo.
3. Al examinar las comunicaciones recibidas en virtud del presente Protocolo, el Comité podrá consultar, según convenga, la documentación pertinente procedente de otros órganos, organismos especializados, fondos, programas y mecanismos de las Naciones Unidas y de otras organizaciones internacionales, incluidos los sistemas regionales de derechos humanos, y cualesquiera observaciones y comentarios del Estado Parte interesado.
4. Al examinar las comunicaciones recibidas en virtud del presente Protocolo, el Comité considerará hasta qué punto son razonables las medidas adoptadas por el Estado Parte de conformidad con la parte II del Pacto. Al hacerlo, el Comité tendrá presente que el Estado Parte puede adoptar toda una serie de posibles medidas de política para hacer efectivos los derechos enunciados en el Pacto.

Artículo 9. Seguimiento de las observaciones del Comité

1. Tras examinar una comunicación, el Comité hará llegar a las partes interesadas su dictamen sobre la comunicación, junto con sus recomendaciones, si las hubiere.
2. El Estado Parte dará la debida consideración al dictamen del Comité, así como a sus recomendaciones, si las hubiere, y enviará al Comité, en un plazo de seis meses, una respuesta por escrito que incluya información sobre toda medida que haya adoptado a la luz del dictamen y las recomendaciones del Comité.
3. El Comité podrá invitar al Estado Parte a presentar más información sobre cualesquiera medidas que el Estado Parte haya adoptado en respuesta a su dictamen o sus recomendaciones, si las hubiere, incluso, si el Comité lo considera apropiado, en los informes que presente ulteriormente el Estado Parte de conformidad con los artículos 16 y 17 del Pacto.

Artículo 10. Comunicaciones entre Estados

1. Todo Estado Parte en el presente Protocolo podrá declarar en cualquier momento, en virtud del presente artículo, que reconoce la competencia del Comité para recibir y examinar comunicaciones en las que un Estado Parte alegue que otro Estado Parte no cumple sus obligaciones dimanantes del Pacto. Las comunicaciones presentadas conforme a este artículo sólo se recibirán y examinarán si las presenta un Estado Parte que haya reconocido con respecto a sí mismo la competencia del Comité en una declaración al efecto. El Comité no recibirá ninguna comunicación que se refiera a un Estado Parte que no haya hecho tal declaración. Las comunicaciones que se reciban conforme a este artículo quedarán sujetas al siguiente procedimiento:

a) Si un Estado Parte en el presente Protocolo considera que otro Estado Parte no está cumpliendo con sus obligaciones en virtud del Pacto, podrá, mediante comunicación por escrito, señalar el asunto a la atención de ese Estado Parte. El Estado Parte podrá también informar al Comité del asunto. En un plazo de tres meses contado desde la recepción de la comunicación, el Estado receptor ofrecerá al Estado que haya enviado la comunicación una explicación u otra declaración por escrito en la que aclare el asunto y, en la medida de lo posible y pertinente, haga referencia a los procedimientos y recursos internos hechos valer, pendientes o disponibles sobre la materia;

b) Si el asunto no se resuelve a satisfacción de ambos Estados Partes interesados dentro de seis meses de recibida la comunicación inicial por el Estado receptor, cualquiera de ellos podrá remitir el asunto al Comité mediante notificación cursada al Comité y al otro Estado;

c) El Comité examinará el asunto que se le haya remitido sólo después de haberse cerciorado de que se han hecho valer y se han agotado todos los recursos internos sobre la materia. No se aplicará esta norma cuando la tramitación de esos recursos se prolongue injustificadamente;

d) Con sujeción a lo dispuesto en el apartado c) del presente párrafo, el Comité pondrá sus buenos oficios a disposición de los Estados Partes interesados con miras a llegar a una solución amigable de la cuestión sobre la base del respeto de las obligaciones establecidas en el Pacto;

e) El Comité celebrará sesiones privadas cuando examine las comunicaciones a que se refiere el presente artículo;

f) En todo asunto que se le remita de conformidad con el apartado b) del presente párrafo, el Comité podrá pedir a los Estados Partes interesados que se mencionan en el apartado b) que faciliten cualquier otra información pertinente;

g) Los Estados Partes interesados que se mencionan en el apartado b) del presente párrafo tendrán derecho a estar representados cuando el asunto sea examinado por el Comité y a hacer declaraciones oralmente y/o por escrito;

h) El Comité presentará, a la mayor brevedad posible a partir de la fecha de recepción de la notificación a que se refiere el apartado b) del presente párrafo, un informe, como se indica a continuación:

i) Si se llega al tipo de solución previsto en el apartado d) del presente párrafo, el Comité limitará su informe a una breve exposición de los hechos y de la solución a que se haya llegado;

ii) Si no se llega al tipo de solución previsto en el apartado d), el Comité expondrá en su informe los hechos pertinentes al asunto entre los Estados Partes interesados. Se adjuntarán al informe las declaraciones por escrito y una relación de las declaraciones orales hechas por los Estados Partes interesados. El Comité podrá también transmitir únicamente a los Estados Partes interesados cualesquiera observaciones que considere pertinentes al asunto entre ambos.

En todos los casos, el informe se transmitirá a los Estados Partes interesados.

2. Los Estados Partes depositarán la declaración prevista en el párrafo 1 del presente artículo en poder del Secretario General de las Naciones Unidas, quien remitirá copias de la misma a los demás Estados Partes. La declaración podrá retirarse en cualquier momento mediante notificación al Secretario General. Dicho retiro se hará sin perjuicio del examen de asunto alguno que sea objeto de una comunicación ya transmitida en virtud del presente artículo; después de que el Secretario General haya recibido la notificación de retiro de la declaración, no se recibirán nuevas comunicaciones de ningún Estado Parte en virtud del presente artículo, a menos que el Estado Parte interesado haya hecho una nueva declaración.

